

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
MEDITÁCIÓ	SCHOLZ LÁSZLÓ: Ős z 1
TANULMÁNYOK	OSWALD BAYER: Megigazulás 3
	A teológia alapja és határa
	HANS HEINRICH SCHMID: Az ember felelőssége 18
	KOVÁCS GÉZA: Egy elfelejtett iskola 24
	Győr 1692–1749
	BOLERATZKY LÓRÁND: Az egyházi alkotmányról 30
	érvényesülő alapelvek
DOKUMENTUMOK	BOTTA ISTVÁN: D. Bárány Radvánszky Albert egyetemes 34
	egyházi és iskolai felügyelő
	DÓKA ZOLTÁN a zürichi egyetem teológiai fakultásának 36
	díszdoktora
	Tartalmi összefoglaló magyar – német – angol nyelven 38

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör evangélikus, független, teológiai és
kritikai negyedévi folyóirata

Új folyam – 1990. 7. szám – szeptember hó

Szerkesztők: ifj. FABINY TIBOR – ITTÉS JÁNOS

A szerkesztőbizottság tagjai: BOTTA ISTVÁN, DÓKA ZOLTÁN, ITTÉS GÁBOR,
id. MAGASSY SÁNDOR

Felelős kiadó: id. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Egyes szám ára: 50.- Ft; évi előfizetési díj: 200.- Ft

Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR – Budapest – OTP XI. ker. 529-8145-2

Készült: PATE Sokszorosító Üzeme, Keszthely – Felelős vezető: Boros Jánosné

HU ISSN 0865 – 2163

Törzsszám: 371/90

Példányszám: 1000

Engedélyszám: III./EL/20/1989.

ISBN 963-7742-28-0

Ű s z

"Az eget hirdetik Isten dicsőségét, kezének munkájáról beszél a mennyboltozat. Nappal a nappalnak adja át e szót, éjjel az éjjelnek adja tudtul. Nincs szó és nincs beszéd, hangjuk sem hallatszik, mégis eljut hangjuk az egész földre, szavuk a világ végéig." (Zsolt 19,1-4.)

"Az ünnep utolsó nagy napján felállt Jézus, és így kiáltott: Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék." (Jn 7,37.)

Nem egyházi színű szó, mint volt a Bőjt meg a Pünkösöd. Meglepő lehet, hogy a Bibliában sehol sem akadunk rá, pedig hát tudnia kell róla. Amikor Isten szivárványívét helyezte a felhőkre s az özönvíz után békeszövetséget kötött a világgal, elhangzott ígérete: "Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a nyár és a tél", márpedig e kettő közt ott húzódik évről évre az Űsz.

A négy évszak Noénál is sokkal régebben váltogatja egymást földünk történetében. A "Kezdetben"-ig kell visszanyúlnunk. A teremtésig. Nemcsak ősről nem beszél a Biblia, de szigorúan véve a "természetről" sem szól úgy, ahogyan mi ezt a szót gyakran s megszokottan kiejtjük. A Teremtőről szól. Istenről, aki teremtette a mennyet és a földet. Az egész teremtettség az Ű kezemunkája. Nincs alkotás az alkotó nélkül. S az alkotót alkotásával összecserélni sem szabad.

A keresztyén hit távol áll egyfelől a pantheizmustól, mely szerint Isten egy a természettel, mintegy egybeolvadt vele. Másfelől szemben áll egy olyan dualizmussal, mely Istent és a természetet ellentétbe helyezi. Sőt elveti a deizmus gondolatát is, mely szerint Isten csak indítóoka a naturának, a kereket meghajtotta és magára hagyta, önmaga mechanizmusa szerint forog az tovább. "A gép forog az alkotó pihen" idézzük Madáchtól — illik tudnunk persze, hogy ez a sor Arany János javítása a Tragedia szövegében —, de akármilyen szép sor ez, éppen erről nem lehet szó a Szentírásban! A teremtés fogalmában ugyanis benne foglaltatik a fenntartás és gondviselés tartalma is. A Teremtő folytonosan munkálkodik. Jól mondotta egy neves teológus: a mai teremtése Istennek nem kevésbé csodálatos, mint az, ami "kezdetben" volt.

Ez a szüntelenül teremtett menny és föld nem néma. Hirdeti Isten dicsőségét. Zsoltárosunk az eget, a mennyboltozatot figyeli. Az ember ősidók óta az ott megjelenő nap, hold és számtalan csillag törvényszerű változásait tapasztalta. Kepler óta, aki szerint "Isten a tiszta geometria", smagasztalta a Teremtőt, mi már a régieknél tökéletesebben ismerjük e törvényszerű vál-

MEDITÁCIÓ

tozásokat s hallhatjuk azt a himnuszt, melyet egyik nap ad át a másoknak. El nem haló dal ez. Galilei, Newton, Max Planck és a többi nagy természettudós alázattal hallgatta. Haydn, Beethoven s mások ihletet nyertek a teremtés énekének fenséges megszólaltatására. Pasteur imádkozott laboratóriumában. Linné a rendet és a bölcsességet csodálta. Oersted dán fizikus így vall: "A természeti hatások Isten hatásai, a természeti törvények Isten gondolatai."

És ez a néma beszéd nincs földrajzi helyhez, korhoz, nyelvhez kötve. Bizony "általános kinyilatkoztatás", mutatja Isten nagyságát. Mi ehhez a nagysághoz képest a parányi ember? (Zsolt 8.)

Az őszi őről akarunk még külön szólni. Az Ótestamentum idején őszi esett az ún. sátoros ünnep. Betakarítás, szüret után ülték. Esztendőforduló számba ment, új év kezdete. Minket is emlékeztet az őszi gyümölcsért való hálaadásra. Együttal a gyülekezeti munka szeptemberi újrakezdésére, nem is szólva gyermekeink iskolába indulásáról. A pirosuló, majd hulló lombok nemcsak az elmúlást hirdetik, de az új feladatokat is.

Végére hagytam Jézus kiáltását. Kedvesen tanított az égi madarakról, mezei liliomokról mint a Teremtő gondviselésének jeleiről. De az őszi lombsátor ünnep utolsó nagy napján, midőn a főpap aranykorsóban a víz-áldozathoz vizet hoz a Siloah forrásból, estére mindent kivilágítanak, sőt újjongva fáklyatáncot járnak — Jézus feláll és kiáltva Magához hívja az ünneplőket: igyanak az Ő forrásából vagyis higgyenek Őbenne. Őnála az Élet Vize. Ő a Világosság, a Kinyilatkoztatás. Aki látta Őt, látta az Atyát. Az irgalmas Atyát.

Ez a szó máig több, mint a természet néma himnusza. Nemcsak mert emberi hangon szól, amit ember megért. A megváltás szava, azé, aki az Elvégeztetett! szót is elkiáltotta. A természetben, bár Isten fenségét hirdeti, sok homályos és borzadályt keltő is lakik. Jézus maga az evangélium. Minden évszakban, éjjel és nappal.

Prof. Dr. OSWALD BAYER/Tübingen

M E G I G A Z U L Á S

- A teológia alapja és határa * -

I.

Luthernek a megigazolásról szóló tanítását már sokszor érte a monotónia, az űresség, sőt a monománia vádja. Különösen is Svedenborg illetve maró gúnnyal ezt a tanítást.^{1/} Szerinte a lutheránus hívő egy, az egész életére sötét szobába bezárt emberhez hasonlít, aki bár ide-oda szaladgál, semmit sem talál. Megvilágosítást keres, és közben állandóan ugyanazt a mondatot ismételgeti magában: "Megigazultam egyedül hit által; megigazultam egyedül hit által; megigazultam egyedül hit által; megigazultam egyedül hit által!"

Amit ez a szarkasztikus megjegyzés célba vesz, az Luther teológiájában valóban megtörtént. Az ui., hogy Luther teológiájában egészen a bűnöst megigazító Istenre és a megigazító Istennek hívő bűnös emberre összpontosít. Ettől Luther nem tágit: egyedül a vétkes és elveszett ember és a megmentő-megigazító Isten a teológia tárgya.^{2/} Ha a teológiát ettől függetlenül még más is érdekli, netán orvosi és politikai kérdések, akkor nemcsak haszontalanságokkal vesződik, hanem merő tévedések és hazugságok áldozatává is lesz.^{3/} Úgy tűnhet, hogy a megigazolás témájával így valóban hamar elérjük a teológia határát. Amennyiben a bűnös ember megigazítása valóban a teológia egyetlen alapja és tárgya, úgy munkaterülete tényleg igen szűknek látszik, és helyzete nem lenne más, mint annak a sötét szobában lévő embernek a groteszk helyzete.

Svedenborg gúnnyalódása azonban semmiképpen sem találja el Luther teológiájának a lényegét. Sokkal inkább egy régi, szívós - és sajnos a teológia és az egyház részéről is gyakran táplált - előítéletet elevenít fel, amely szerint a hit általi megigazolás tagad minden világra vonatkozást, ettől elzárkózik, és így tiszta világtagadássá lesz. Ehhez az előítélethez kapcsolódik még az a gyanú is, hogy a megigazolásesemény lutheri értelmezése individualisztikus, sőt üdvegoisztikus.

Ezzel szemben hangsúlyozni szeretném, hogy az írásmagyarázó Luther - elsősorban, mint őszöveltséges, hiszen főleg az volt - a megigazolást a maga szociális, sőt kozmikus távlatában éppen olyan komolyan vette, mint egzisztenciális mélységében.

*A tübingeni egyetem evangélikus teológiai fakultása által rendezett reformációi megemlékezésén, 1989. október 31-én tartott előadás.

A kozmikus távlatok, természetesen csak az egzisztenciális mélység felől tárulhattak fel előtte. A hit által való megigazulással nemcsak az Istenhez és az önmagához való viszonya újult meg, hanem ezzel együtt az egész teremtettséghez, a világhoz való viszonya is; amely magába foglal egy új tér- és időértelmezést is.

E fenti állítással szembe fordulok a bevezetőben idézett gúnyos megjegyzéssel. Tételtem, amelyet a következőkben kifejtek, így hangzik: A megigazulás témája nem egy a sok más lehetséges téma között. E téma elvi jelentőségű, és minden más témát érint. A megigazulás nem csupán rám, saját élettörténetemben vonatkozik, nemcsak a világtörténelmet érinti, hanem a természettörténetet is. Mindennel kapcsolatban van.

II.

Ha a megigazulásnak ontológiai jelentősége van, akkor félreérthető és elégtelen is, a megigazulásról szóló hitcikkről, mint "articulus stantis et cadentis ecclesiae"-ről (tehát mint olyan tételről, amellyel áll vagy bukik az egyház)^{4/} szólni. Magánál Luthernél is, a Schmalkaldeni Cikkben is másként van szó róla: "Ettől a tételtől nem térünk el, ebből semmit sem engedhetünk, még ha az ég és a föld összeomlik is..."^{5/}

A Kis Káté ugyanebben a teremtésteológiai távlatban mutatja meg a megigazulás jelentőségét, amikor azt, a normális váraozástól eltérően, nem a második vagy harmadik hitágazat magyarázatában, hanem meglepő módon, az első, vagyis a teremtésről szóló hitágazat magyarázatában tárgyalja: "Hiszem, hogy Isten teremtett engem minden teremtménnyel együtt. Ő adta testemet, lelkemet, szememet, fületem és minden tagomat, értelmemet és minden érzékemet, és ezeket most is fenntartja. Ezért ad nekem ruhát és lábbelit, ételt és italt, házat és gazdaságot, feleséget és gyermeket, szántóföldet, barmot és mindenféle jót. Testemet s életemet naponként mindennel bővel ellátja és táplálja. Megoltalmaz minden veszedelem ellen, megvéd és megőriz minden gonosztól. És mindezt csupán atyai, isteni jóvoltából cselekszi, és én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok."

Az "érdem" szó - a Kis Káté keletkezésének környezetében - a megigazulásról szóló tanítás vitájából, a "méltó" szó pedig a szentségekről szóló tanítás vitájából származik. Döntő jelentőségű a megigazulás értelmezése szempontjából, hogy ennek nyelvezete behatol a teremtésről szóló hitágazat terébe. Fordítva is jelentős a teremtésértelmezés szempontjából, hogy kifejtéséhez kifejezetten a megigazulásról szóló tanítás nyelvezetét veszi igénybe.

Luther ezzel nyilvánvalóvá teszi, hogy számára az első hitágazat nem csupán valami "pogányoknak szolgáló „előudvar”, amely a Szentháromság Istenbe vetett hit nélkül is érthető

lenne, hanem az a teljes Szentháromság-hitet szólaltatja meg. Luther magyarázatában, az élet legelemibb dolgaira nézve hangzik el, mit is jelent az, hogy az ember egyedül az Isten igéjébe vetett hitből igazul meg. A hit nem valami az emberen, hanem az ember, léte maga a hit. A hit az arra való ráutaltságom, hogy életemet, s mindazt, ami az élethez szükséges, Istentől ajándékba kaptam. Erre várni és ezután vágyódni, ez a hit; és egyúttal ez létezésem is, amennyiben Isten életemet csupa jószágából és csupa irgalmasságából - minden veszedelem ellen - megvédi.

A reformációt megelőzően a megigazulás nyelvezete, amelyhez az "érdem" kérdése is tartozott, a jövődőre irányult. Az ember személyes sorsának és a világtörténelemnek a végére tekintett. Ilyen összefüggésben szólt elszámolásról és jutalmazásról, beteljesülésről és befejezésről. Az foglalkoztatta, hogy mint egyes emberek, mint közösség és mint világtársadalom, mit fogunk kiérdemelni az utolsó ítéletben, és mit fogunk ki-gazdálkodni magunknak tetteinkkel és mulasztásainkkal. Luther, azzal, hogy a megigazulás fogalmát és tényét a teremtésről szóló hitágazatban juttatja érvényre, azt jelenti ki, hogy Isten, mint ítélő Bíró nekünk semmivel nem tartozik. Sőt, létezésemet és életemet is érdemtelenül, ajándékba kaptam tőle.^{6/}

Gerhardt Pál így inti végrendeletében egyetlen életben maradt fiát: "Tégy jót az emberekkel, ha nem is viszonzózzak majd neked, mert..." - és itt azt a folytatást váránk, hogy Isten majd megfizet érte neked. Gerhardt, a várakozással ellentétben, azonban így folytatja: "... mert, amit az emberek nem tudnak megghálálni, azt a menny és föld Teremtője már előre régen kiegyenlítette, amikor szent Fiát érted adta, és amikor téged a szent keresztségben gyermekévé fogadott, és örökösévé tett."^{7/}

Alaposan megőszényenül az a természetes elképzelés, hogy Isten a "Do ut des" - ahogy én neked, te úgy nekem - szerint, tehát a csereigazságosság alapján jutalmaz. Visszajára fordul a jócselekedetek viszonzására tekintő várakozás. Gerhardt Pál Istennek elének jövő jutalmazásáról tesz vallást, amely mint ilyen, már nem is viszonzás, hanem érdemtelenül kapott ajándék. "Amikor Luther egyszer dr. Jonas-szal, Dietrich Veit-tel és néhány más barátjával pihenés céljából Jessenbe (egy kis városka a Fekete-Elster partján) utazott, ott, bár (anyagi) körülményei nem voltak a legjobbak, alamizsnát osztogatott a szegényeknek. Dr. Jonas követte példáját, ilyen magyarázattal: Ki tudja, hol fizeti vissza nekem ezt Isten! Luther nevetve így válaszolt: Mintha az ön Istene ezt már jóelőre meg nem adta volna?! Adjunk hát, egyszerűen, szabadon, csupa szeretetből!"^{8/}

"Mintha az ön Istene ezt már jóelőre meg nem adta volna?!" Ebben érthető, hétköznapi nyelven hangzik el az, amit a teológia szaknyelve, nagyonis félreérthetően "creatio ex nihilo"-nak, "semmiből való teremtés"-nek nevez. Róma 11 végén (a 35. vers-

ben, Pál Jób 41,3-nak egy variánsát idézi) a Teremtő és Bíró magasztalásában ez áll: "Ki előlegezett neki, hogy vissza kellene fizetnie?"

Minden világi feltétel nélkül hívta létre Isten a világot, teljes szabadságában, csupa jóságból. A "semmitől való teremtés" azt jelenti, hogy minden, ami van, Isten jóságból van, érdemtelenül: "... mindezt csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi, és én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok."

III.

Isten megigazító-teremtő igéje^{9/}, ha azt kozmológiai és ontológiai távlatában és mélységében komolyan vesszük, - és erre kell most figyelniünk -, a legélesebben eliene mond mindenfajta Újkori akaratnak, ami az ember önmegalkotására és önmegvalósítására törekszik. Az ember újkori autonómiáját gyakran illeti az a gyanú, hogy az valami önhatalmúságot jelent. Hangsúlyozni kell ezzel a gyanúsítással szemben, hogy Descartes-től Kant-ig legalábbis, ha jelentett is egyfajta önbiztonságot az autonómia, de önhatalmúság és öngazolás megalapozására nem vették igénybe. Más a helyzet Fichte-nél, Marx-nál és Sartre-nál. Náluk már megjelenik az az ember, aki sokkal radikálisabban, mint a középkori ember (akivel Luthernek dolga volt), magát elsősorban és végső soron cselekvőnek, alkotónak tudta, - Marx szerint a "munka" általi "önalkotásban"^{10/}. Az az ember, aki magát és világot munkájával akarja előállítani, félreérti a sabbát-ot és a vasárnapot; félreérti az egyedül hit által való megigazulást, amely a vasárnap és munkanap megkülönböztetésében válik hatékonyá, és ebben mutatkozik meg. Fichte a cselekvésben látja az ember rendeltetését: "Azért vagy itt, hogy cselekedj! Cselekvésed és egyedül cselekvésed határozza meg értékedet."^{11/} Ezt Sartre később abban a tételben foglalja össze, hogy nem a lét (egzisztencia) adódik a lényegből (esszencia), hanem fordítva: az ember lényege adódik létéből. Az ember pontosan az, amivé magát teszi - nem több és nem kevesebb. Az ember az, amit cselekszik abban a szabadságban, amelyre kárhoztatott.^{12/} Fichte azt mondja: "Önmagam leszek létem és jelenségeim egyetlen forrásává; és ettől kezdve van életem önmagamban, amelynek nem feltétele, ami rajtam kívül van."^{13/} Ebben az értelemben Fichte számára a kezdetnél a tett áll. János evangéliumának első mondatát eszerint így kellene átírni: "Kezdetben volt a Tett." Így nem csodálkozhatunk azon, hogy Fichte számára "a Teremtés elfogadása (...) minden hamis metafizika és vallási tanítás abszolút tévedése"; "a teremtést egyszerűen teljességgel lehetetlen elgondolni".^{14/} Ez nem mond egyebet, mint azt, hogy az egyedül hitből való megigazulás képtelenség, badarság.

Az elsők egyike, aki felfogta, hányat ütött az óra, Jean Paul volt. Mélységes mély rémületben írta meg művét: "A halott

Krisztus beszéde a világmindenség magasságából, arról, hogy nincs Isten."^{15/} A történelmi helyzet, amelyben a mű keletkezett, sok mindent megmagyaráz. Jean Paul szinte az eskü erejével tesz vallomást a nihilizmus elhatalmasodó érzése ellen (amelyről először a 18. század végén egy széleskörű vitában esett szó^{16/}). A nihilizmust és ateizmust is szóhoz engedő beszédében éppen Istennek, az irgalmas Atyának teremtői jószágáról tesz vallást. Egy, a Semmiben önmagában lévő Entől megremülve, mondja el vízióját.^{17/} Eppen azért, hogy minél nagyobb örömet találjon kegyelmes Teremtőjében, felőle meggyőződjkék, és saját költeménye is megerősítse ebben a bizonyosságában. Mindez kitűnik a mű címéhez fűzött megjegyzésből: "Ha szívem egyszer olyan boldogtalan és kihalt lenne, hogy benne minden érzés, amely Isten létére igent mond, elpusztulna, úgy ezzel a dolgozatommal rendíteném meg magam - és akkor ez engem meggyőyítana, és visszaadná érzéseimet."^{18/} Felejthetetlenül szólaltatja meg Jean Paul azt a kétségbeesett makacsságot, amely minden önmegalkotásra irányuló akaratan rejlik. Pengeélesen fürkészi ki azt a gyilkos logikát, amely megérteti velünk, hogy miért lett századunkban sokak számára az egyetlen valóban komoly filozófiai problémává az öngyilkosság és a Gulag szigetcsoporton elkövetett gyilkosságok.^{19/} "Ó, ha minden én saját atyja és teremtője lehet, miért ne lehetne akkor saját öldöklő anyyala is?...^{20/}

Az önmegalkotásra irányuló újkori akarattal, ahogy az Fichte filozófiájából különösen is kihallható, élesen szembenáll a személyiség postmodern felbomlása és szétforgácsolódása. A felelősen cselekvő egyént európai fikcióként elutasítják. Ami az ember szubjektívításában és individualításában megalapozott volt, és benne egységet nyert, az a különféle társadalmi szerepekben, funkciókban és alkalmazkodási folyamatokban szétesett. Ezek ugyan fejlődéselméleti, kibernetikai és rendszerelméleti modellekben körülírhatók, de már nem tartja össze, nem integrálja őket a személyes öntudat. Amennyiben az "öntudat" kifejezés még egyáltalán számításba jöhet, és amennyiben még használják ezt a kifejezést, akkor egy anonim, önmagára vonatkoztatott rendszert, az "autopoiesis"-t^{21/} értik alatta. Ez öntevékenységet és önszerveződésre való képességet jelent. Meglehet, hogy természetudományos elméletek kialakítására értelmes eljárás az univerzum "önszerveződéséről" szólni.^{22/} Így azonban ez a kifejezés egy vallásos értelemben vett világnézet varázsszavává válik, s mint ilyen, a "semmitől való teremtés"^{23/} és ezzel együtt a hit általi megigazulás ellenfogalmává lesz.

Az "autopoiesis" postmodern varázsszavát és Fichte "Én"-jét, kétségtelenül, világok választják el egymástól. Míg Fichte és Sartre titanizmusában minden törekvés arra irányul, hogy "kétségbeesetten önmagam akarjak lenni", addig ebben a postmodern céltalan kóborlásban minden törekvés arra irányul, hogy "kétségbeesetten akarjak ne önmagam lenni."^{24/} A különbséget lehetetlen észre nem venni. Mindamellett közös bennük az, hogy

a "semmitől való teremtés" gondolata, és ezzel a meg nem értelmelt, teljesen ingyen kapott egzisztencia, mindkettő számára teljességgel értelmetlennek, sőt értelemellenesnek, abszurdnak tűnik. Nem csoda, hogy egy ilyen orientáción, ill. dezorientáción belül egészen ellentétes folyamatok jelennek meg. A kozmosz fejlődésének lehetőségei fölött érzett eufórikus reményesség mellett feltör a heves apokaliptikus jövőfélelem is. Ennek hatása is kétirányú lehet: egyrészt szindarabokkal és filmekkel (mint pl. "The Day After") lázas tevékenységbe hajszol, vagy pedig - s ez annak fonákja - lebénítja a szükséges és lehetséges cselekvést.

A helyzet azonban - mindezek ellenére - mégsem annyira új, hogy az elbizakodottság és kétségbeesés (praesumptio, desperatio) ősrégi módon ne egyszerre és egymást kiegészítve jelentkezzenek. Hiszen a modernek és postmoderneknak egészen újnak vélt helyzete, annak az embernek ősrégi helyzete, aki dacosságában és kétségbeesésében önmagát - saját dacos és kétségbeesett szívét - sem képes megérteni.^{25/} Aki, éppen ezért, a körülötte lévő világot is csak a saját dacoságán és kétségbeesésén át látja (amit a szív produkál, az határozza meg a struktúrákat!^{26/}). Ennek megfelelően készít mérleget, és ítéli meg a dolgokat, - mindaddig, amíg önmaga öldöklő angyalává, az pedig hozzá hasonlóvá nem lesz.

IV.

Nem önmagamát ítélni és nem önmagamát megigazítani, hanem hit által megigazulni, már most nem jelent mást, mint kivezetettni, kiszabadulni abból a helyzetből (miként Izráel az egyiptomi fogságból), amelyben "minden Én saját atyja és teremtője" akar lenni, és amelyben éppen ezért saját öldöklő angyalává válhat, ha éppenséggel nem kényszerül azzá válni.

Luther visszatartana minket attól, hogy egyházi és teológiai jelenünkben elcsúsztatva szóljunk az evangéliumról, mint a szabadítás isteni hatalmáról. Luther hallatlan radikalitással tapasztalta meg, és ezt másoknak is lelkére kötötte, hogy az a fogság, amelyből az evangélium szabadít meg, nem olyan fogság, amelyért elsősorban mások tehetők felelőssé. Itt egy kizárólag önmagunk által okozott fogságról van szó.

Ezzel Luthernek a kárhozzátató és halálra adó törvényről szóló tanításába ütközünk. A törvény engem kikerülhetetlenül személyemben tesz felelőssé, kikerülhetetlenül önmagamhoz láncol, - mégpedig olyan mértékben, amennyire magamat cselekedeteimmel fogollyá tettem. A Krisztus által történt szabadulást Luther sohasem magasztatja másként, mint a törvény rabságából való szabadulást, mint a bűnből és az általa okozott örök halálból való szabadulást.

"Az ördögnek foglya voltam,
Halálban elveszetten,
Így kínozott minduntalan
A bűn, melyben születtem;
És mind mélyebbre süllyedtem,
Jó nem volt az életemben,
A bűn vont hatalmába.

A jócselekedet, erény
Nem segített énrajtam,
Nem enyhített lelkem sebén;
A jót bárhogy akartam.
A kétségek terhe alatt
Nékem csak a halál maradt
És a pokol borzalma."^{27/}

Az önismeret pokolra-szállása ez? Netalán olyan lelkiismeret-tapasztalat, amely alkalmasint egzisztenciálisan is értelmezhető? Bármennyi igazság is legyen ezekben a kérdésekben, - nem szabad Luthert egyszerűen kortársunkká tennünk. Tapasztalataink horizontja, amelyen osztozott kortársaival, más volt mint a mai embereké. A mi kortársaink ugyan sok félelemmel terhelték, legtöbbször azonban semmi félelem nincs bennünk a világot megítélő Bírótól. Ezzel a Bíróval Luther mindig találkozott, amikor a wittenbergi városi templomba ment, és a templomot körülvevő temető bejárata feletti reliefre nézett: Krisztus a szívárványon, dicsfénytől övezetten, mint a világ Bírója. Homlokán a haragtól fenyegetően kidagadt erek; szájából jobbra lilium, balra kard tör elő. Ítéletet tart mind a lelki, mind a világi birodalom felett, tehát mindenütt. Ítélete alól semmi sem vonhatja ki magát^{28/}. Ez a kép egy egész korszak reprezentatív Krisztus-képének tekinthető. Eszerint Krisztus, - akiben magának Istennek arcába tekinthetünk^{29/} - a bűnt megítélő hatalom teljessége. Ő érvényesíti a törvény igazságosságát, mely mindenkinek cselekedetel és érdemei szerint fizet. A bűn feletti ítélet úgy tekint az emberi létre, mint a halál előfutámára, - cél és vég kiút nélkül.

"Életünkben szüntelen Halál lesi léptünk..."

"Halálunkban a pokol Torka vár sötétben..."

"Pokol rettentése közt Bűnünk kerget, éget..."^{30/}

Halál, ördög, bűn és pokol: ezek a kor nagy - egymással összeláncolt - félelmei, ahogy azokat Albrecht Dürer, maga is nagy félelmek közepette, az Apokalipszis-ciklusban, képekben megjeleníti.

"Segítséget, irgalmat Kérve, kihez térjünk?..."

"ki szabadít meg minket Ekkora ínségben?..."

"Hova legyünk? Hol lelünk biztos menedéket?..."^{31/}

Luther fogságának, amelyből megszabadult, az volt az alapja, hogy nem ismerte a törvény és evangélium megkülönböztetését. "Amikor ezt a megkülönböztetést felismertem", mondta egy asztali beszélgetésében visszaemlékezve, "akkor történt az áttörés" ("da brach ich durch")^{32/}.

Ennek előtte Luther az evangéliumot is törvényként értelmezte. Isten igazságát, amely Rm 1,17 szerint az evangéliumban nyer kinyilatkoztatást, olyan igazságnak tartotta, "amely által Isten igazságosnak bizonyul, és a bűnösöket és a gonoszokat megbünteti"^{33/}.

"Én azonban", folytatja Luther a visszaemlékezést, "bármennyire is feddhetetlen szerzetesként éltem, Isten előtt a legnyugtalanabb lelkiismeretű bűnösnek éreztem magamat; nem tudtam bízni abban, hogy jóvátételemmel kiengesztelhetem magam iránt. Nem, nem szerettem, hanem gyűlöltem az igazságos, a bűnöst megbüntető Istent; és csendben, ha nem is nyílt káromlásban, de mindenképpen rettenetes elégedetlenségben falbőszültem Isten ellen: mintha talán nem lenne elég, hogy a nyomorúlt, az erendő bűn miatt örökre elkárhozott bűnösöket a Tízparancsolat törvénye földhöz vágja, Isten még az evangéliummal is sújtja őket, a fájdalmat újabb fájdalommal tetézi, az evangéliumban is igazságával és haragjával fenyeget. - Így dühöngtem vad és zavart lelkiismeretemben."^{34/}

Ez az 1545-ből származó tudósítás, művei latin nyelvű kiadása I. kötetének előszavából való, pontosan egybeesik azzal, amit már hallottunk felszabadulási énekéből, a "Jer, örvendjünk, kereszténynek"-ből^{35/}:

"A kétségek terhe alatt
Nékem csak a halál maradt
És a pokol borzalma."

Lesz fordulata ennek a pokolraszállásnak? Valóban kárhozatban kell maradnom? Vagy pedig kivezettetem innen?

A fordulat Isten irgalmasságából történik, tehát teremtő hatalmából, amely minden gonosztól, büntől, haláltól és pokoltól megment; panaszkodunk és kérdésünk már öröktől fogva meghallgatást nyert és választ kapott. Természetesen úgy, hogy ez a válasz és szabadítás történetileg a keresztrafeszített Jézus feltámasztásában vált valóra, és ez nekünk, ugyancsak történetileg, a keresztség és úrvacsora külső igéjében koncentráltan adatik.

A szabadításnak ebben a közlésében történik meg azután, amint azt "A keresztyén ember szabadságáról" szóló értekezésben olvassuk, "a boldog csere és küzdelem". "Mivel Krisztus Isten és ember egy személyben, aki nem vétkezett, és igazsága felülmúlhatatlan, örök és mindenható, a menyasszony bűneit a hit jegygyűrűjéért sajátjává teszi, és ezekhez úgy viszonyul, mintha övé volnának, mintha ő vétkezett volna; és mivel őt a bűn, a halál és a pokol el nem nyelheti, ezért szükségképpen azok nyeletnek el ebben a bámulatos harcban. Ebből következik, hogy a hívó lélek a hit jegyajándékával Krisztusban, az ő jegyesében minden büntől szabad, és ajándékuul kapta jegyesének, Krisztusnak örök igazságát. Amikor ez a gazdag és kegyes vőlegény, Krisztus, feleségül veszi ezt a szegény, rossz nőcskét, megváltja minden rossztól, és felékesíti minden javaival. Így már lehetetlen, hogy őt bűnei kárhozatba vigyék, minthogy azok Krisztusra vettek, és benne elnyeltek; Krisztusban, az ő vőlegényében pedig megkapta azt az igazságot, amelyet magának tekinthet, és azt bizalommal szembeállíthatja minden bűnével, a halállal és a pokollal. Ez az, amit Pál mond 1Kor 15,57-ben: 'Istennek legyen hála, aki nekünk adja a győzelmét Jézus Krisztus, a mi Urunk által', mégpedig a győzelmet a bűn és a halál felett."^{36/}

Ezt a páratlan felszabadulási eseményt szóltatja meg Luther újra meg újra. Istennek, a Jézus Krisztusban közölt igazsága között és az én bűnöm között a csere - mint hely - és egzisztenciacsere - a "Jer, örvendjünk, keresztyének" - énekben ebben a vigasztalásban történik:

*V.ö.: CA V. - A következő bekezdésben a fordítás Pröhle K.: L.M. négy hitvallása alapján, 42-43 lpk. Budapest, 1983. - Ford.

"Tarts énvelem,
 Ne félj, baj már nem érhet;
 Megvéd az én erős kezem,
 Majd küzdök én teérted."^{37/}

Ilyen úton-módon, e vigasztalás és ajándék - Jézus Krisztus önfeláldozása - által tapasztalja meg Luther Isten mentő igazságosságát. Ennek megfelelően^{38/} szól 1545-ös előszavában életének és teológiájának reformátori fordulatáról. "Ekkor kezdtem megérteni Isten igazságát, mint olyan igazságot, amelyből - Isten ajándékaként - a megigazult ember él, mégpedig hitből; és ennek ez az értelme: az evangélium által válik Isten igazsága nyilvánvalóvá, nevezetesen az ő passzív igazsága, mellyel az irgalmas Isten minket igazzá tesz, hit által, amint megiratott: „Az igaz ember hitből él.”^{39/}

V.

Ez a - drámai fordulat által meghatározott - történet, amelyre itt alapvonásaiban emlékeztettem, Luther Márton életének és teológiájának a története. De ez mégsem csupán az ő története. Kortársai közül sokan egyetértettek vele, és Luther élet-fordulatában saját életük változását látták. Albrecht Dürer pl. megvallja, hogy Luther reformátori szava "nagy félelemtől mentette meg őt."^{40/} Ezek egy egész korszak féltelmei voltak. Így lesz érthetővé, hogy az egyes ember által megtapasztalt szabadulás egy egész korszakra hatott. Amit egyetlen ember, az Isten ítéletétől való mélységes félelmében átkinlódott kérdésére kegyelemből válaszul kapott, az sokak számára lett hitük alapjává és hitvallásukká.

Luther igénye azonban - nem az életéé, hanem a tanításáé - továbbra is fennáll. Az a személyiség, amelyik így panaszkodik: "Csak a pokol borzalma maradt nekem", és amelyikhez Krisztus így szól: "Bízzál bennem!", - nem igényel kevesebbet, mint azt, hogy ez, a minden individuális énre érvényes igazság tovább hangozzék. Még akkor is, hogy ha annak univerzalizációja absztrakt módon nem bizonyítható, és ha az sem feltételezhető és biztosítható már előre, hogy ez az igazság általános érvényűen hatni képes lesz. És ezzel ennek a reformációi megemlékezésnek a legfőbb nehézségéhez érkeztünk el.

Ez mindkét oldalt érinti: a törvényt éppen úgy, mint az evangéliumét; és ezáltal a hit által való megigazulás kérdése lutheri értelmezésének egészére vonatkozik. Luther értelmezésétől világok választanak el minket. Kortársaink a törvényt már nem Isten törvényeként tapasztalják meg, hanem mint valami anonim törvényt, - legjobb esetben "kategorikus imperativuszként".

Ebből talán annak a kikerülhetetlen kötelezésnek a megértése adódik számunkra, amely minden embert ternei, és amely halálossá válik, ha a törvény és evangéliumot egybenösszák, és nem különböztetik meg őket egymástól.

Az igazságosságra és békére való elkötelezésre nézve, kikerülhetetlenül felmerül a kérdés: vajon nem arra ítéltettünk-e, hogy a világbelpolitikában kifejtett tervszerű emberi cselekvés által teremtsük meg a világon belüli békét? Életben maradhat-e az emberiség egy végső, utolsó erkölcsi erőfeszítés nélkül?^{41/}

Ezzel óriási teher nehezedik ránk. Ez a teher a törvény, amely alatt élünk. Ez a törvény kényszerít minket arra, hogy Atlas-szá legyünk, akinek mint a görög mondabeli alaknak, az egész világ terhét a vállán kell hordania. Sartre beszél arról, hogy "arra kárhoztattunk, hogy szabadok legyünk".^{42/} A szabadságban, amelyre kárhoztattunk, abban kell Atlas-szá lennünk. A teher nem rakható le. De nem kell-e alatta összeroppanunk? E teher alatt egyáltalán nyerhetünk-e távlatot cselekvésünkhöz? Vagy pedig véglegesen és kérlelhetetlenül magunkra maradunk, összeláncolva saját cselekedeteinkkel és azok következményeivel?

Ebben a helyzetben mit is jelent ma a megigazulás, nem cselekedeteink által, hanem egyedül hitből? Mi az Isten igazsága mint hitből való igazság?

És ezen a ponton Luther, ha valóban pontosan hallgatjuk, sokkal megbotránkoztatóbb, mint abban, ahogyan a törvényt, a bűnt, a halált és a poklot értelmezi. Ha van egy kis történelmi érzéke, akkor az ember - a múlt időtől függetlenül - a sajátjaként ismerheti fel azt az igazságot, amely abban érvényesül, hogy az ember saját magára és tetteire épít. Másként, merőben másként áll a dolog a hit igazságával. Mi ugyan tudni véljük, mi a hit: emberi döntés, megértésre törekvő aktivitás, találékonyság, vagy akár az, hogy Isten cselekvésének megfelelően emberi belátásunkban és emberi cselekvésünkben. Luther értelmezése nekünk idegen, hogy a hit egyedül Isten műve. Ezt ő halatlan radikalizmusban élte át, és adta tovább. Ebben kétségtelesen Pál apostol és János evangélista tanítványa. A hitből való igazság, mint Isten igazsága, az, hogy "egyedül Istent engedjük bennünk munkálkodni, és semmit sem teszünk a magunk erejéből"^{43/}. Ez történik rajtunk, mi csupán elszenvedhetjük. Ezért is nevezi Luther "passzív" igazságnak.^{44/} A hit, mely egy Isten igazságával, nem emberi rátermettség^{45/} vagy tett, és semmiképpen sem "emberi megszállottság vagy ábránd"^{46/}. Hanem sokkal inkább az, aminek Luther az 1522-es szeptemberbiblia Római levél-előszavában mondja: "Isten munkája bennünk, amely átformál és Istentől újjá szül minket (Jn 1,13), megöli az ömbert, és egészen új emberré tesz, szívünkben, akaratunkban, értelmünkben és minden képességünkben"^{47/} (V.ö.: 5Móz 6,5).

A törvény által okozott önmegterhelés és az általa követelt igazság láttán válik érthetővé, micsoda megkönnyebbülés és szabadulás az az ige, amely a hitről, mint Isten művéről beszél. Mivel hitemért - ami azt jelenti: értem magamért - egyedül Isten a felelős, ezért elfordulhatok magamtól, és így önmagamból kilépve, szabad vagyok Isten, az embertársak és minden teremtmény számára.

Az önértékelés, a mások által való megméréstés és megítélte-
tés továbbra is a mindennapi megigazulás-összefüggés realitása marad. Együtt kell élnem azzal a képpel, amelyet magamról, képességeimről és gyengeségeimről alkottam. Tekintettel kell lennem arra, ahogyan mások látnak és megítélnek. A hitben a döntő és a felszabadító már most az, hogy ez a naponkénti - és halálomig szükséges - egyensúly önértékelésem és mások véleménye között, nem az első és nem az utolsó. Nem arra kárhoztattunk, hanem felszabadultunk arra, hogy ebben az egyensúlyban éljünk, amelyet átjár és átölel Isten megigazító igéje. Felülmúlhatatlanul szól erről Bonhoeffer "Ki vagyok én?" című költeményében: 48/

"Az vagyok tán, mit magamról tudok?

Vagy tán az, mit mások mondanak rólam?

E kérdéseket nem fújja el senki,

s nem is tűnnek el. Mégis:

Bárki is vagyok, - nem kell ezt firtatnom, -

Te ismeresz, Tied vagyok, Uram."

Ebben az imádságban a kérdés, "Ki vagyok?", megválaszolatlan marad; de jó kezekben van letéve - abban a bizonyosságban, hogy öröktől fogva mindörökké gondoskodnak rólam. Így megszabadultam önmagamtól, - irgalmas, kegyelmes módon szabadultam meg. Az ebből adódó szabadság nem utolsó sorban abban áll, hogy nem kell önmagam felett végleges ítéletet mondanom, és amit mások mondanak rólam, az sem az utolsó ítélet felettem, hanem mindig csak egy utolsó előtti. Nem kell hát végleges egyenleget készítenem; itt mindent utolsó előttinek tekinthetek, és mint még befejezetlent élhetek meg.

Éppenséggel utolsó előtti módon próbáltam meg világossá tenni, hogy mennyire és milyen értelemben alapja és tárgya a teológiának az egyedül hitből való megigazulás. A megigazulás-
eseményt teremtésteológiai távlatában éppen úgy értelmeznünk kell, mint egzisztenciális mélységében. Az elmondottakban implicite az is benne van, hogy ennek az értelmezésnek a bizonyossága határt is szab elénk. Az nem a gettószellemet szolgálná, hogy ha erről pl. egy mélyen szántó tudomány-elméleti vagy kont-roverzteológiai beszélgetést folytatnánk. Egy ilyen beszélgetés

TANULMÁNYOK

lehetőséget adna arra, hogy a teológia egyetlen témájának egyetemességét meghatározzuk. S a teológia egyetlen témája, amely őt egyáltalán nem tartja foglyul egy sötét szobában: a megigazulás egyedül hit által.

Fordította: WELTLER ÜDÖN és ITTZÉS JÁNOS

Jegyzetek:

1. ERIK PETERSON, Kierkegaard und der Protestantismus, ebben: Marginalien zur Theologie, München 1956, 26. lp.
2. LUTHER, az 51. zsoltár magyarázata 1532, WA 40/II, 328, 1k
3. Uo. 328,2-11.
4. A formula először V.E. LÖSCHERNél jelenik meg (Vollständiger Timotheus Verinus I. Wittenberg 1718., 342k). V.ö.: Friedrich Loofs, Der articulus stantis et cadentis ecclesiae, ThStKr 90, 1917., (323-420) 345.
5. BSLK 415,21k. v.ö.: 416,3-6.
6. KARL BARTH, Dogmatik im Grundriss im Anschluss an das apostolische Galubensbekenntnis, 1948, 52.
7. PAUL GERHARDT, Dichtungen und Schriften, kiad. és szövegét gondozta E.v. Cranach-Sichart, é.n. (1957?). (492k: Testament für seinen Sohn Paul Friedrich, 1676.)
8. Reisen zu Luther. Erinnerungsstätten in der DDR, kiad. U. Rössling és P. Ambros, Berlin u. Leipzig (1983), 21988, 190.
9. A iustificatio impii (Rm 4,5) megfelel a resurrectio mortuorum-nak és a creatio ex nihilo-nak (Rm 4,17).
10. KARL MARX, Nationalökonomie und Philosophie; in: ua. Die Frühschriften, kiad. S. Landshut, 1968, (225-316) 269.
11. JOHANN GOTTLIEB FICHTE, Die Bestimmung des Menschen (1800.)
12. JEAN-PAUL SARTRE, L'Existencialisme est un Humanisme (1946.), németül ("Ist der Existentialismus ein Humanismus?") in: ua. Drei Essays (ULLstein 304), 1973, 7-36.
13. Die Bestimmung des Menschen, ld. 11. jegyz., 285.
14. FICHTE, Die Anweisung zum seligen Leben oder auch die Religionslehre. Előadások Berlinben, 1806. in: Johann Gottlieb Fichte's Sämtliche Werke, kiad. I.H. Fichte, 1845/46., v. 479.

Jegyzetek:

15. JEAN PAUL, Blumen-, Frucht- und Dornenstücke, oder Ehestand, Tod und Hochzeit des Armenadvokaten F. St. Siebenkäs im Reichsmarktflücken Kuhschnappel, Erstes Blumenstück (11796), rororo-Ausgabe 1957., 16-164. Kontextusok: Jean Paul: Träume und Visionen, válogatta és a bev. írta Richard Benz, München 1954.
16. WOLFGANG MÜLLER-LAUTER, Art. "Nihilismus I"; in: HWP 6, 1984, 846.
17. V.ö.: AUGUST KLINGEMANN: Nachtwachen von Bonaventura (1804), kiad. J. Schillemeit, 1974, 168: "És akkor láttam magamat egyedül a semmiben..."
18. JEAN PAUL (ld. 15. jegyz.), 160.
19. ALBERT CAMUS, Le mythe de Sisyphe. Essai sur l'absurde. Paris, 1943. L'Homme révolté (1951).
20. JEAN PAUL (ld. 15. jegyz.), 163.
21. V.ö.: NIKLAS LUHMANN, Die Autopoiesis des Bewusstseins; in: Soziale Welt 36, 1985., 402-446. Walter L. Bühl: Grenzen der Autopoiesis; in: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 39, 1987, 225-254.
22. V.ö.: ERICH JANTSCH, Die Selbstorganisation des Universums. Vom Urknall zum menschlichen Geist, 1982.
23. V.ö.: SÖREN KIERKEGAARD, Die Krankheit zum Tode, 1849. in: GW 24. és 25. oszt. 1954, 67-74.
24. Uo. 47-67, különösen 54.
25. Jer 17,9 (Luther fordításában).
26. OSWALD BAYER, Schöpfung als Anrede. Zu einer Hermeneutik der Schöpfung, 1986. 70.
27. LUTHER, "Jer, örvendjünk, keresztyének..." (Keletkezési ideje vitatott, első megjelenése valószínűleg 1523, de csak 1524. bizonyított: WA, 133-135). Ev.Ék. 318.é.2.3.v.
28. V.ö.: HELMAR JUNGHANS, Wittenberg als Lutherstadt (1979), 21982, 39 (ehhez: 12. ábra). Ehhez a Krisztus-képhez: WA 8, 677,26k; 39/I, 574,1k; 41,198,2-4; 268,6k; 45,261,6; 47,275,34-36; 310,7-10; WA TR (asztali besz.) 6,87,29-88,22 (Nr. 6628).
29. V.ö.: Kol 1,15 ("a láthatatlan Isten képe").
30. LUTHER, "Életünkben szüntelen..." (1524: WA 39,453,19-454,35) Ev.Ék. 499.
31. Uo.
32. WA TR 5518. (WA TR 5,210,12-16)

Jegyzetek:

33. WA 54,185,19k (Martin Luther, Ausgewählte Schriften in 6 Bänden, kiad. K. Bornkamm és G. Ebeling, 1982, Bd. 1,22).
34. Uo. 1,22k (= WA 54, 185,21-186,1).
35. V.ö.: 27. jegyz.
36. LUTHER, A keresztyén ember szabadságáról (1520), WA 7,25, 34-26,12.
37. Ez a vers az Ev.Ék-ből kimaradt. Ot.Ék. 351,7. (WA 35, 424, 25-425,3)
38. V.ö.: OSWALD BAYER, Promissio. Geschichte der reformatorischen Wende in Luthers Theologie (¹1971), ²1989, 180-182. V.ö.: Sermo de duplici iustitia (1518?, inkább 1919: WA 2,143), WA 2,145-152, különösen 145,9-146,35.
39. WA 54, 186,5-B
40. ALBRECHT DÜRER, 1520. elején Spalatinnak írt levelében (Dürer, Schriftlicher Nachlass, Bd. I, Berlin 1956, 32. Brief, 86)
41. V.ö.: Carl Friedrich von Weizsäcker, Bedingungen des Friedens. Georg Picht méltatásával, a német könyvkereskedők 1963. évi békedíjának odaítélése alkalmából, 1963, 18.
42. SARTRE (mint 12. jegyz.), 16.
43. LUTHER, A jócselekedetokről (1520), WA 6,244,5k
44. WA 54, 186,7 (v.ö.: 39. jegyz.)
45. A fides nem "virtus". V.ö.: pl. WA 7, 49,7-19 (De libertate christiana, 1520; Prooemium).
46. LUTHER, Vorrede auf die Epsitel S. Pauli an die Römer (1522), WA DB 7, 9,30.
47. Uo. 10,6-8.
48. DIETRICH BONHOEFFER, Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft, kiad. E. Bethge, 1970, 381k.

HANS HEINRICH SCHMID

Az ember felelőssége

- Gondolatok a jahwista őstörténethez -

Aki ma az ember felelőségéről szól, hamarosan jelentős dilem-ma elé kerül.

Egyfelől vitathatatlan, hogy annak, aki az emberről – és ön-magáról – gondolkodni kezd, a "felelőség" a legfontosabb té-mákhoz tartozik, amelyeket végig kell gondolnia. A felelőség-vállalás azoknak a legalapvetőbb követelményeknek egyike, ame-lyek ránk mint emberekre vonatkoznak. Valódi emberi élet csak ott lehetséges, ahol felismerjük felelőségünket.

Másfelől viszont azokat a problémákat is tapasztalnunk kell, amelyek együtt járnak a felelőség kérdésével. Eleget teszünk mi valóban ennek a követelménynek? Felelőséget tudunk vállal-ni mindazért, amik vagyunk és amit cselekszünk? Tudjuk vállal-ni valóban, a szó teljes értelmében a felelőséget – szűkebb életkörülnkben – azért, ahogyan gyermekeinket neveljük, ahogyan hivatásunkat gyakoroljuk, ahogyan embertársainkkal viselkedünk? És ugyanezek a kérdések vetődnek fel nagy összefüggésekben is: ha a mai világ problémáira pillantunk, megrettenve látjuk, hogy azok olyan folyamatok következményei, amelyeket mi emberek ma-gunk indítottunk el. Mi a helyzet itt a felelőségünkkel?

A felelőség fontos, de nagyon kétélű dolog.

Ha egy őszöveltséges szakember közelít ehhez a problémakör-höz, elmélkedésében különféle őszöveltségi szakaszok kínálkoz-nak neki segítségül. A következőkben ragadjunk ki ezek közül kettőt, amelyek éppen a felelőség kétirányú, ambivalens jel-legével foglalkoznak behatóan. Két olyan alkalmas textusról van szó, amelyek legalábbis külső cselekményük szerint az őszöveltséges legismertebb szakaszai közé tartoznak: a bűneset és az özönvíz története Mózes első könyvében.

Talán meglepő, hogy éppen erre a két textusra esett a vá-lasztásunk. Döntésünk helyességét a következő fejtegetéseknek kell igazolniuk.

I.

Kezdjük a bűneset történetével (1Móz 2-3). Cselekménye közis-mert. Amikor Isten a mennyet és a földet megteremtette, egy kertet ültetett Édenben, és abba helyezte az embereket, akiket "Ádám" és "Éva" képvisel. Az emberek azonban nem bizonyulnak méltónak erre a "paradicsomra". Megszegik a tilalmat, amely szerint nem szabad enniük a tudás fájának gyümölcséből, és ezért távoznuk kell a paradicsomi kertből.

A textus megértéséhez tudnunk kell, hogy a Biblia, amikor az őstörténetről szól, nem egyszerűen egy nagyon távoli időre gondol. Ellenkezőleg: az őstörténet olyan ősadottságokról beszél, amelyek a valóságot mint egészet, mint minden idők valóságát jellemzik. Ádám és Éva az egész emberiséget jelentik. Sorsuk voltaképpen az ember ősorsa.

Mi az ember ősorsa? Az, hogy elveszítette a paradicsomot. Ez az a probléma, amely a történet elbeszélőit foglalkoztatja, és amelyet éppen ezzel a történettel akarnak tisztázni. Az elbeszélők egy nem paradicsomi világban tudják magukat. Úgy látják, hogy a világ és benne az ember nem olyan, amilyennek lennie kellene, és azt kérdezik, miért van ez így. Ez a textus alapkérdése: tulajdonképpen miért nem élünk mi a paradicsomban? Miért ily meghasonlított ez a mi világunk? Olyan kérdés ez, amely mindmáig semmit nem veszített időszerűségéből, és amely szoros összefüggésben van témánkkal, a felelőség kérdésével.

Hogyan válaszolja meg ezt a kérdést a bűneset története? Úgy, hogy azt mondja: ez az ember ősbűnével függ össze. Azzal, hogy az ember feltétlenül enni akart a kert közepén álló fa gyümölcséből. De mi is a helyzet tulajdonképpen ezzel a fával? Ez a fa a tudás fája, amely – mint a történet – képessé teszi az embert, hogy autonóm módon különböztetni tudjon jó és rossz között. Ez a "különbségtétel jó és rossz között" nem egyszerűen morális értelmű, hanem azt jelenti: az ember képes megkülönböztetni, mi az, ami az életet előmozdítja és mi az, ami akadályozza. Ez pedig nem jelent mást, mint hogy az ember önállóan kezébe veszi az életét, felelősséget vállal érte.

Ezt a képességét az Ószövetség számos helye az ember legfőbb méltóságának tartja, olyanak, ami az embert egyáltalán emberré teszi. Elég emlékeztetni I Kir 3 elbeszélésére, ahol Salamon a hivatalbalépése után kérést intézhet Istenhez. Ő pedig nem kér hosszú életet, sem gazdagságot vagy ellenségeinek halálát, hanem inkább "engedelmes szívet, hogy tudja kormányozni a népet, különbséget téve jó és rossz között" (9. v.). Isten kifejezetten megdicséri Salamont, hogy ezt kérte. Teljesül is a kérése, és amit nem kért, azt is megkapja ráadásul. A jó és rossz között különböztetni tudó képesség a király legfőbb erénye. De általában is a legfőbb emberi erények közé tartozik, különösen olyan korban, amelyben felismerik, hogy minden egyes embernek királyi méltósága van. Boldog az az ember, aki különböztetni tud jó és rossz között.

A bűneset története persze az embernek éppen ezt a legnagyobb képességét jelöli meg mint a számára legnagyobb veszélyt: ez juttatja az embert abba a kísértésbe, hogy átlépje a számára kijelölt határokat, magát Isten helyére tegye, vagy amint a történet maga kifejezi, olyan akarjon lenni, mint Isten (1Móz 3,5).

Ennek a következményét írja le a történet folytatása: önmagá túlértékelése oda juttatja az embert, hogy embertelenné lesz. A testvérgyilkosságtól (Kain és Ábel; 1Móz 4) éig érő tornyok építéséig (Bábel tornya; 1Móz 11) tágul a látvány, miként lépi át az ember a maga határait és törtet, hogy olyan legyen, mint Isten. Más szóval: az ember tulajdonképpen egyáltalán nem tudja vállalni a felelősséget mindazért, amire képes és amit tesz. Goethe Zauberlehrlingje tűnik fel már a Biblia első lapjain.

Ha most a mi korunk problémáira tekintünk és arra, hogy mi magunk is hogyan jätsszük el mindig újra az Ursten szerepét, akkor félreérthetetlenül világos lesz: ez a régi történet az ember szituációját a világban oly módon írja le, hogy az megdöbentő pontossággal tükrözi a mi mai szituációnkat is.

De ez még nem minden, amit a bibliai őstörténet elmond. E mellett a vonal mellett, amely megmutatja az ember csödjét a felelősség kérdésében, van egy másik is. Szó van ugyanis egyidejűleg az első földművesről, az első pásztorról, az első városépítőről, az első kovácsról, az első muzsikusról (1Móz 4,17-22). Az embernek abból a képességéből tehát, hogy különböztetni tud jó és rossz között, pozitív jelenségek is származnak. Belőle nőnek ki az ember kulturális vívmányai, amelyekből és amelyekkel végül is mindnyájan élünk. Nos, a bibliai őstörténetben ez a két vonal szorosan összefonódik egymással. Szerinte az emberlétnek ez az ambivalenciája, belső ellentmondása az ember alaphelyzete: éppen az, ami az embert emberré teszi, két ellentétes szándékot hordoz magában. Az egyik a jóra törekszik, a másik a rosszra – és nem lehet a kettőt szétválasztani. És ez nemcsak az egyes emberre érvényes, hanem az egész emberiség-re is.

Ha ezt most főtémánkra, a felelősség kérdésre vonatkoztatjuk, akkor ugyanazt kell megállapítanunk, amit tanulmányunk elején a felelősség témájával kapcsolatban ambivalenciának nevezünk: a felelősségvállalás elutasíthatatlan igényével együttjár az az ugyancsak elutasíthatatlan probléma, hogy mi ennek az igénynek végül is soha nem tudunk eleget tenni. Azt gondolom, hogy ennek a bibliai felismerésnek is hallatlan aktualitása van ma is, és jelentősen mélyebbre nyúl, mint sok egyéb megnyilatkozás, amely – gyakran inkább csak felszínesen – a felelősség kérdéséről elmélkedik és véleményt mond. És hogy ez a bibliai felismerés valóban a valóságot találja el, azt lépten-nyomon bizonyítja a tapasztalatunk.

II.

De hogyan lehet ebben az ambivalenciában élni? Hogyan lehetséges ebben a helyzetben még egyáltalán a valódi emberi lét?

A válasz, amit erre a kérdésre az Őszövétség ad, ugyancsak az őstörténetben olvasható: az özönvíz történetében (1Móz 6-9).

A történet menetét nem szükséges vázolnunk. Közismert az is, hogy nem csak a Biblia beszél az özönvízről. Összehasonlítható hagyományok sok más kultúrában is ismertek. Nyilvánvalóan van az emberek egy ősi tudata afelől, hogy a világ léte nem magától értetődő, és hogy a világ egyszer éppenséggel el is pusztulhatna. Ezekre a párhuzamos elbeszélésekre nem szükséges itt kitérnünk, mert a történetek legfontosabb mozzanata kevésbé az események lefolyásában, sokkal inkább az indoklásban van, hogy ti. miért kellett egykor az özönvíznek bekövetkeznie. És e tekintetben a Biblia egy egészen sajátos álláspontot képvisel.

1Móz 6,5-7-ben ezt olvassuk: "Amikor látta az ÚR, hogy az emberi gonoszság mennyire elhatalmasodott a földön, és hogy az ember szívének minden szándéka és gondolata nap mint nap csak gonosz, megbánta az ÚR, hogy embert alkotott a földön, és megsomorodott szívében. Azért ezt mondta az ÚR: Eltörlöm a föld színéről az embert, akit teremtettem; az emberrel együtt az állatokat, a csúszómászókat és az égi madarakat is, mert megbántam, hogy alkottam őket."

A Biblia szerint az özönvíz azért jött, mert az ember "szándéka és gondolata" szüntelen csak gonosz. Az imént már kiderült, hogy a szándéknak és a gondolatnak ez a gonoszága miben áll: abban, hogy az ember állandóan átlépi határait, életét önállóan akarja kezébe venni és az Ursten szerepét játszani. Ez vezet a pusztulásba.

Ez a bibliai szakasz mindig újra megdöbbeneti olvasóit azáltal, hogy egy több mint két és félezeréves szöveg olyan gondolatot fogalmaz meg, amelyről azt hinnénk, hogy csak a mi generációnk fedezte fel. Nevezetesen azt a gondolatot, hogy az ember önmaga gátlástalan túlértékelésével, autonómiára való féktelen törekvésével, találmányaival és ugyanakkor felelősségtudatának csödjével az egész világot szétrombolhatja. Mondja valaki, hogy ez a textus ma nem aktuális!

Az özönvíz történetének azonban egészen sajátos befejezése van. Azzal végződik, hogy Noé kiszáll a bárkából és Istennek áldozatot mutat be. Majd ezt olvassuk 1Móz 8,21-22-ben: "... ezt mondta magában az ÚR: Nem átkozom meg többé a földet az ember miatt, bár gonosz az ember szívének szándéka ifjúságtól fogva, és nem irtok ki többé minden élőt, ahogyan most cselekedtem. Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka."

Ez ígéret! Éspedig olyan ígéret, amely annak ellenére vagy talán éppen azért hangzik el, mert az ember az özönvíz által fikarcnyit sem lett jobb.

Ha ezeket a verseket is az elbeszélők szemével olvassuk, akik számára az özönvíz története az ősidőkben játszódott le, akkor megvilágosodik számunkra is e befejezés mondanivalója.

Ezek az elbeszélők egyfelől bepillantást nyertek az emberlét mélységes meghasonlottságába. Felismerték, hogy az ember, magára hagyva és önmagára támaszkodva, tulajdonképpen már régen elpusztíthatta volna a világot. Mégis ugyanakkor csodálkozással állapítják meg, hogy a világ még mindig fennáll, hordozza és fenntartja az embert. A következtetés, amelyet ebből levonnak, tulajdonképpen evidens: az, hogy a világ még mindig fennáll, nem lehet az ember érdeme. Valaki másnak is ott kell állnia emögött; valakinek, aki ennek a világnak ígéretet tett, és a világot éppen ennek az ígéretnek az alapján a mai napig fenntartja.

Nem kellene-e nekünk is, ha nyitva van a szemünk, hasonlóképpen csodálkoznunk, és az ígéret tartalmát újra felismer-nünk? Nem csoda-e valóban, hogy ez a világ áldásaival együtt még létezik — és tulajdonképpen megérdemeltük-e ezt?!

III.

Milyen konzekvenciák adódnak számunkra mindebből, amikor az ember felelősségéről beszélünk?

Mint emberek felelősségre vagyunk elhivottak. Ezelől nem térhetünk ki, különben szörnyetegek leszünk. Cselakedeteinkért vállalnunk kell a felelősséget. Sőt olyan folyamatokért is felelősséget kell vállalnunk, amelyek már előttünk kezdődtek el; folyamatokért, amelyekből mindnyájan élünk, és amelyeknek ambivalenciáját csak ma ismerjük fel. Vagyis: felelősséggel kell felismernünk világunk problémáit, és meg kell tennünk az embe-rileg lehetségest, hogy ha nem is végleges megoldásukat, de legalább csökkentésüket előmozdítsuk. Ezzel tartozunk magunk-nak, mint embereknek és Teremtőknek, aki a mai napig éltetett bennünket.

Ez természetesen azt is magában foglalja, hogy ismét fel kell ismernünk határainkat. Mi egy olyan világba nőttünk bele, amelyben ez a hit uralkodik: az ember számára minden lehetsé-ges. Mi mindent véghez tudunk vinni! Bizarr módon éppen a mi nemzedékünkben derül ki, hogy valóban milyen sok igazság rej-lik ebben a hitben. Ha a tudomány és a technika fejlődésére tekintünk, olyan dolgokat látunk, amelyeken valóban nem csak a laikus ámul, hanem a szakember is csodálkozik. De ugyanakkor megrettenve kell azt is felismernünk, hogy éppen e csodák ál-tal milyen messzire kalandoztunk el — egészen az özönvíz köz-vetlen közelébe.

Fordulatra van szükség. Ezt teljes joggal hangsúlyozzák ma. De óvakodnunk kell attól, hogy visszaessünk az özönvíz előtti gondolkodásba. Vannak olyan fordulatot sürgető felhívások, amelyek bár valóban látják korunk helyzetét, de semmit sem tudnak ennek a fenti két textusnak a felismeréseiről. Ezek ab-ból indulnak ki, hogy nekünk kell megmentenünk saját tetteink-vel a békét, a környezetet, a világot. Ez azonban ismét csak

egyik változata annak a tévhitnek, hogy mi mindent képesek vagyunk véghezvinni. Annak a tévhitnek, hogy mi jobban tudjuk csinálni a dolgokat, mint összes elődeink, sőt jobban, mint maga Isten, a mi Teremtőnk.

Nem szabad becsuknunk a szemünket az előtt a tény előtt, hogy minden tettünk, a legnagyobb erőmegnyilvánulásaink is, amelyekre vállalkozunk, részesei éppen annak az ambivalenciának, amelyről mindeddig szó volt. Tetteinknek is, mint mindennek ebbe a világban, megvan a maguk árnyoldala. Ezt a felelőséget vállalni akarni – felelőtlenység. Mi nem beszélhetünk a teremtett világról anélkül, hogy ne beszéljünk a Teremtőről. Világunknak csak akkor van jövője, ha az özönvíz történetének végén felhangzó ígéret továbbra is érvényes. Minden tevékenységünknek is, amelyből nem tudjuk és nem is szabad kivonnunk magunkat, csak akkor van reménye, hogy eredményes lesz.

Hogy ez az ígéret továbbra is hatni tud-e, az attól is függ, hogy ráhagyatkozunk-e, és hogy lehetőségeink határait belátjuk és elismerjük-e. Ez a ráhagyatkozás erre az ígéretre abban nyilatkozik meg, ahogyan viseljük magunkat ebben a világban, ahogyan világunk problémáival foglalkozunk, ahogyan mi emberek egymással bánunk kicsi és nagy összefüggésekben. Korunkban nem hiányoznak az intő szó emberei. De hiányoznak azok a keresztyének, akik ebből az ígéretből indulnak ki, és erről tanuskodnak. Ha ez az ígéret közismertebbé válna közöttünk, akkor kétségtelenül a cselekvésünk is tárgyyszerűbb, oldottabb, hátrabb – és ezáltal eredményesebb lenne.

Az ember felelősségéhez hozzátartozik az a tudat, hogy éppen ott, ahol az ember felismeri felelősségét, valaki ott van, aki a felelős emberről leveszi és magára vállalja a végső felelősséget. Számunkra és világunk számára ebben és nem a mi tetteinkben rejlik a jövő végső ígérete.

Fordította: DÓKA MÁRIA

KOVÁCS GÉZA

Egy elfelejtett iskola
Győr 1692-1749"Ahol a jó tanító,
ott a jó deák!"

A győri gyülekezetnek mindig szívügye volt az iskola a reformációtól az államosításig. Nemcsak áldozott, de sokat harcolt is érte. Ez az elfelejtett iskola gimnázium, sőt liceum volt.

A gyászos évtized után, az 1681-i országgyűlés 25-26. §-a alapján a gyülekezet most már végképpen Újvárosban alakította ki központját, templomát és iskoláit.

Nehezen indult az első évtized. Hiányoztak a megfelelő épületek. Egyetlen épülete volt, melyet még 1600-ban vásárolt. 1683-tól 1692-ig hat moderátora nevét ismerjük. Így nevezték az iskola igazgatóját. Egy nevet emelünk ki e sorból: Szántó Andrást, aki 1689-1692-ig volt az iskola igazgatója. Eperjesen tanított a grammatikai osztályban, de tanított magasabb tudományokat is. Osztályába osztotta be az akkori iskola rektora Thököly Imrét és személyesen Szántó Andrásra bízta, társait pedig intette, becsüljék meg magukat, és tartsák kitüntetésnek, hogy ilyen nemes ifjúnak lehetnek társai.

Az iskola felvirágzása 1692-ben kezdődik és Hegyfalusi György nevéhez fűződik. Torkos András ezekkel a szavakkal jellemzi: "a győri iskolákat a rectori címmel kitüntetve híressé tette, de conrektora még nem volt." A reprezentatív épületek kiépítésére csak az 1695-98 közötti időben kerül sor a rendkívül nehéz körülmények miatt.

Az iskolának volt alumneuma. Az alumnisták a győri gyülekezet, gyülekezetek támogatásával tanultak. Számuk 16-20 között volt. Ők alkották a kórust az istentiszteleteken és temetéseken. Vidéki szerény tehetségű szülők gyermekei. Volt konvikta is. Egykorú kifejezéssel élve coetus. Az intézetben nyertek elhelyezést a jómódú családok gyermekei. Számuk 1738-ban 43. Mivel a tanulók létszáma meghaladta az iskola befogadó képességét, a diákok egy részét a városban ún. paedagógiumokban, csoportokban tanították. Valószínű ezek városi gyermekek voltak, alsóbb osztályosok. Oktatóik a paedagógusok, vagy informátorok voltak. Ezeknek száma 1738-ban 7.

Az iskola fenntartója a gyülekezet, tehetős patronusok, testvérgyülekezetek. Ez utóbbiak adományát egy-egy diák gyűjtötte össze. Igehirdetéssel is szolgált a gyülekezetben. Az igehirdetésre a konrektor és a rektor készítette fel igen gon-

dosan. Legfőbb testülete a gyülekezet konventje. Az iskolában folyó munka felügyelője a lelkész, aki időről-időre látogatja az iskolákat. Fegyelmi ügyek, iskolai gondok a konvent hatásköre. Ha valami történik a rektor vagy a lelkész jelenti az inspektornak, a felügyelőnek. Ha nem jelentős ügyről van szó, elintézi saját hatáskörében. Ha komoly, a konvent elé tartozik. A lelkész beszámol az iskolában tapasztaltakról a felügyelőnek. A felügyelőnek joga van vizsgát tartatni, hogy meggyőződjék a tanítók "serénységéről, mert ahol a jó tanító, ott a jó deák". Az iskolai törvényeket és rendtartást a konvent tárgyalja és hagyja jóvá.

A konvent szigorúan tartotta az iskola színvonalát. Ismételt támadások és királyi rendelet ellenére sem volt hajlandó az iskola színvonalát lefokozni grammatikai szintre. 1746-ban azonban a káptalan sürgetésére olyan fenyegető intést kapott, hogy az iskola rektora, Iockos József, kénytelen volt az iskolai rendtartást megváltoztatni. Megszünteti a rektori státust. Ő maga a gyülekezet diakonusa, a gyülekezettől kapja fizetését, az iskolákban nem tanít. Szükség esetén a konrektort helyettesíti. Az iskolai tanterv összeállításában segít a konrektornak. Letszése szerint tarthat előadásokat. Őrzi az iskolai törvényeket, a diákok anyakönyvét. Hatáskörét az iskolai igazgatásban a konrektor gyakorolja.

Milyen változás történt az iskolai oktatásban? A rendtartás közli a változott viszonyoknak megfelelően a két felső osztály órarendjét. Meglepő, hogy továbbra is szerepel a filozófia és a teológia, holott éppen emiatt volt állandó támadásnak kitéve az iskola. A teológusok (sic!) tanulják a héber és görög nyelvet. Eredetiben olvasnak bibliai szakaszokat, és azokat fordítják anyanyelvre. Wideburg Iteológiájával foglalkoznak. Változatlanul szerepel a retorika, logika, stílusgyakorlatok, poézis, historia univerzális (egyetemes történet) disputációk. Két délután, csütörtökön és pénteken lectiones, előadások, mindkét osztálynak. Ezek az előadások tárgy szerint nincsenek megjelölve.

Ezeket az előadásokat a konrektor tartja, mint eddig is szokásban volt, olyanokat, melyek a különböző státusokba visszatérőknek különösen is szükségesek. "Az előadások rendje azonban megváltoztatandó, ha valami fenyegető veszélytől kell félni, az a rend, amelyet eddig a felsőbb osztályokban tartottunk, melyekről a kifüggesztett charta bővebben tájékoztat, és amelyet, ha folytatnánk, veszedelmes volna, az ifjúsággal tartson könyörgéseket az alkalomhoz illően, amint eddig is történni szokott."

Tehát látszatra ez az órarend az általános gimnázium tanrendje. Továbbra is ragaszkodik ahhoz, ami ennek a gimnáziumnak az oktatásban folyamatos, megszakítás nélküli, törvények és királyi rendeletekkel megerősítve, ti. a tanító és lelkészi szolgálatra készítő teológus oktatáshoz. Amiről azonban nem beszél, de kifejezetten utal rá a rendtartás és a tanrend is, az

TANULMÁNYOK

az, ami a gimnázium befejezése után a különböző státusokba visszatérőknek szól, amiről nem kívánatos, hogy idegen tudomást szerezzen. Torkos József rektor 1743-ban egyik tanítványa ösztöndíjkérő levelén ajánló sorait így írja alá: Josephus Torkos rektor gymnasii (lycei). A tanítói szolgálatra készülöket felkészítették a gyülekezeti kántori szolgálatra. A diákok között vannak koralisták, sőt olyanok, akiket orgonálni is megtanítottak. Smidélius János konrektorról Torkos András lelkész úgy emlékezik meg mint jeles orgonistáról. Akik lelkészi szolgálatra készültek, néhány évet eltöltöttek mint iskolai tanítók. Ha meghívta őket valamelyik gyülekezet, vizsgát kellett tenni a senior, 1742 után a szuperintendens és a fraternitás, a lelkészi közösség előtt, azután lelkésszé szentelték, és a meghívó gyülekezetbe ordinálta, beiktatta a szuperintendens. Akik külföldi akadémiákra készültek, rövidebb időt töltöttek el egy-egy tekintélyes főrangú családnál "régibevett szokás szerint", hogy Torkos József rektor szerint "külépve az iskolai homályból a napfényre a valós életben tapasztalatokkal gyarapodjanak". Benne rendszerint patronusra találtak, akinek támogatásával azután elindulhattak tanulmányaik folytatására külföldi akadémiákon.

A külföldi akadémiákra készülö és egy főrangú családnál megfordult ifjak közül választotta meg a rektor a két praecceptor, akiket be kellett mutatnia az inspektornak, a gyülekezet felügyelőjének, és csak azután kezdhették meg munkájukat az iskolában. Magának a gyülekezetnek is volt mindig ösztöndíjasa. Külföldi akadémiákon híre volt a györi gyülekezet nemes lelkületének. Az ösztöndíjért folyamodók között találunk még erdélyi szász ifjakat is.

Az iskola élén a rektor állt. Mellette munkatárs, kolléga a konrektor. Mindkettő mindig külföldi akadémiákon tanuló, magiszteri fokozatot szerzett lelkes fiatal, aki hosszabb időn át, több akadémiát látogatott. Megismerkedtek más tudományokkal, természettudomány, történelem, matematika, jog híres professzorait hallgatva. Végül is rendszerint teológia akadémián szerzett tudományos fokozattal tértek haza nem a külföld bűvöletében, hanem mintegy meglátva benne mint tükörben hazai nyomorúságos állapotát egyházunknak, hazájuknak, nagy lelkesedéssel vetették bele magukat a tanításba. Jelszó, szimbólum lett az iskolában: "a tudományban nem lehet megállni. Tovább! Tovább! A megszerzett ismereteket azután tovább kell adni Isten dicsőségére, egyházuk és haza felemelkedésére." – idézi Torkos András az iskoláról Matheidesz János eperjesi tanárnak küldött jelentésében Smidélius János konrektorának barátjához írott levelét.

Jeles rektorai és konrektorai pótolhatatlan szolgálatot végeztek a 70 évig szünetelő dunántúli egyházkerületben. Az újjászervezett egyházkerület első püspök-jelöltje Torkos András, az iskola szervezője és irányítója, egykori rektor (1699-1702).

Miután betegsége miatt nem fogadta el, a soproni gyülekezet utána jelölt lelkészét a soproni konvent nem engedte, az első megválasztott püspök Tóth-Sipkovits János téti lelkész (rektor 1706-1710), majd sorban: Perlaky József nemeskéri lelkész (konrektor 1729-1732), Fábray Gergely vadosfai lelkész (rektor 1732-1736), Német Sámuel győri lelkész, majd Balogh Ádám nemeskéri lelkész (konrektor 1743). Torkos József az iskola utolsó rektorra két ízben utasította vissza a jelölést (rektor 1739-1749), és hozzá hasonlóan Magdó András bakonyszombathelyi lelkész (rektor 1737-1739).

Az iskolában tanított még a két kántor is. Egyik az elemistákat, a másik a lányokat. Az 1699-i rendtartás kedvesen inti a lányokat tanító kántort. Ne legyen velük szemben rigorosus, bánjon velük szelíden, hogy a szülőknek ne okozzon szomorúságot, hanem inkább hadd örüljenek lányaiknak. Ezzel szerez magának dicséretet.

Külföldi tanulmányaik során württembergi és hallei hatásra felismerték, hogy milyen fontos a lelki élet ébresztésére és ébrentartására, a gyülekezeti közösség ápolására az énekes, imádságos könyv, és a Biblia.

Elsőnek jelent meg Aách Mihály imádságos könyve az Aranylác, 1696-ban. Vele egyidőben a Zengedező Mennyei Kar (Ógraduál). Torkos András Engesztelő Áldozat-a 1709-ben. A második énekeskönyv, az Új Zengedező Mennyei Kar 1743-ban. Ez a két imádságos és két énekeskönyv több mint egy évszázadon át népünk szívéhez kötött áhítatos könyve. Mindegyik sok kiadásban jelent meg.

Népünk kezébe adták a Bibliát, pontosabban az Újtestamentumot. Két Újtestamentum-fordítás született. Torkos András Újtestamentuma 1736-ban jelent meg Wittenbergben rövid, magvas magyarázattal a lehetőség határain belül a kisalföldi nép nyelvén, hogy az egyszerű ember is megértse. Torkosnak hitvallása volt, hogy a hit a megértett igéből születik. A másik Bárány György Újtestamentuma Laubanban 1754-ben, bő magyarázattal szinte versről versre, és haszonrafordítás címmel fejezetenként.

Megjelent két Ágostai Hitvallás fordítás. 1692-ben Löwei Balázs fordítása Lőcsén, a másik Bárány György 1740-ben Jénában. Megszívlelendők Löwei Balázs szavai, melyeket Bárány György is idéz: "Régenteen Rómában szégyennek tartatott, ha valaki római polgár lévén a római törvényt nem tudta. Nem különben szégyen, és igen nagy kár volna, ha az Augustana Confession levő keresztyének az Augustana Confessiot nem értenék. Miként értenék pedig, ha nem olvassák? Miként olvassák, ha nincs

miből? Két rendbeli kiadás példányai annyira elfogytak, hogy azokat még magul sem kaphatni." Számottevő építő irodalmi munkájuk. Igaz, valamennyi német eredetiből való fordítás. Népünk lelki tartatlanságát látva, az idő sürgette őket. Így hamarabb népünk kezébe juthatott, mert különben különösen égető szükség volt rá. Sokat keseregnek a prédikátorok és tanítók tudatlanságán és szellemi-lelki nyomorúságán. Egymásután jelennek meg: Sartoris-Bárány Atyafiságos serkentések Sion órallóinak, lelkészeknek és tanítóknak, Bárány János: Oktatás a gyermeknevelésről szülőknak és tanítóknak. Általános a panasz a szülőkre is, akik nem mindig alkalmasak a gyermeknevelésre. A helyes nevelés feltétele a jó tanító. Sok tanító tudatlansága miatt nem alkalmas erre. Segítséget kíván nyújtani szülőknak és tanítóknak. Vázsonyi Márton pedig: Súlyos papi terhe a magyarországi evangélikus prédikátoroknak.

Lelkileg elesett népünk segítségére siet Vázsonyi Márton A Szentírás szerint való életnek regulái-val. "Ebben leíratik miképpen kellessék viselkedni mind a társaságban (gyülekezetben) mind azon kívül embernek magát, a felebarátunkhoz való szeretettel és emberséget megtartani, Isten előtt a jó lelkiismeret örömét megőrizni, és így a keresztyénségben nevelkedni, azoknak kedvéért, akik a megirt módon szeretnének élni." Bárány-Sartoris-Vázsonyi: Az igaz keresztyénség négy könyvében arra a kérdésre igyekszik felelni, ki az igaz keresztyén? "Akik Krisztussal társaságban vannak, tagjai, tanítványai, azoknak saját Lelkéből adott, így ők felkenettek Krisztussal együtt: mint papok járulnak Istenhez, a Lélek prófétái, akik az ő evangéliomát hirdetik, mint királyok magukat, indulataikat és akaratukat igazgatják, lelki ellenségeiket legyőzik és uralkodnak Krisztussal együtt."

Nagyjelentőségűek a gyermeknevelés érdekében írott műveik. Alkalmas-e a gyermek Isten országára? — veti fel a kérdést Sartoris Szabó János (konrektor 1724-1728). Különösen jelentős a katekizmus irodalom. Torkos András 1709-ben lefordítja és Halléban kiadatja a Győri katekizmust, Luther Kiskatéját. Szigorú követelmény az iskolában, hogy a hit dolgait csak anyanyelven, magyarul szabad tanítani, oktatni és vele foglalkozni. A gyónásról szóló részt kérdés-felelet formában, személyes hangnemben konfirmációi előkészítéssé bővíti. Ezzel feleleveníti a konfirmációt. Egymásután jelennek meg a káték, rendszerint kérdés-felelet formában feldolgozva. Említést érdemel Sartoris János: Gyermekek kézi könyvecskéje. Bizonyos abban, hogy a gyermekek alkalmasak Isten országára. Panaszja, hogy éppen elegendő szülők, akik megkeresztelt gyermekeik számára egyenesen ajtut nyitnak az ördög országába azzal, hogy botránkoztató, gonosz, feslett, részeges, káromkodó és egyéb vétkekkel cégéreztetik életüket. Ma is megszívlelendő a gyermekekhez intézett szavai: "Éljetek a ti gyenge ifjúságtoknak drága idejével, hogy a bűnnek kívánságát megöljétek bennetek, és jó kincseket szerezetek magatoknak a jövődre. Ha visszatekintvén ifjúságtok-

nak elmúlt idejére, szívetek ne fájjon, és ami rosszat ifjúságtokban apritanátok a tálba, azt ki ne kelljen egy cseppig ennetek, hanem inkább a ti jól felhasznált ifjúságtoknak hasznát mind lelki, mind világi életetekben szüntelen örömmel arathassátok." A vele együtt kiadott "A kisdedeknek kedvéért szereztetett száz keresztényi regulák"-ban 100 szabályban oktatja a gyermekeket, hogyan viseljék magukat Istenhez, felebarátjokhoz, otthon édes szüleikhez, az iskolában, az utcán, és a gyermek minden foglalatosságában. Ma egyiket-másikat megmosolyogjuk, de van benne még ma is bőven megszívlelni való. És ami a döntő: nem maradt nyomtatott betű, hanem mélyen beívódott, és gyakorlattá lett az életben.

Munkájuk nyomán a Lélek által való megújulás erjesztő kövasként hatotta át evangélikus egyházunkat. Hatása megnyilvánult mind az egyéni, mind a közösségi életben. Gyűjtő és kisu-gárzó fókusza a győri iskola. Sajnos ezt az iskolát is utolérte az egykori híres iskoláink (sárvári, csepregi) sorsa. 1749. március 17-én Mária Terézia parancsára a győri városi tanács elvette. A templomot másnap, József nap lévén a katolikus püspök felszentelte és az újvárosi katolikusok Szent Józsefről elnevezett temploma lett. Az iskola megszűnt. Megszűnt a győri gyülekezet nyilvános szabad vallásgyakorlata is. 1783-ban a gyülekezet minden követ megmozgatott, hogy újra feltámaszthassa "régi jeles" iskoláját; törekvésük eredménytelen maradt. A XIX. században mint algimnázium működött. 1885-től mint elemi népiskola, a város élen járó iskolája, századunk harmincas éveitől kezdve az államosításig pedig nyolcosztályos népiskola.

Megjelent!

Megjelent!

TERRAY LÁSZLÓ: "Nem tehetett mást!"

Ordass Lajos püspök nehéz életútja, képekkel.

A 230 oldalas könyv 100.- Ft + portó.

Beszerezhető az Ordass Lajos Baráti Kör kiadóhivatalában.

1114 BUDAPEST - Bocskai út 10.

DR. BOLERATZKY LÓRÁND

Az egyházi alkotmánynál érvényesülő alapelvek

Az evangélikus egyház alkotmányán mindazoknak az egyházi normáknak az összességét értjük, amelyek az egyházi szervek jogállását, illetve az egyháztagoknak az egyházhoz való viszonyát szabályozzák. Az egyházi alkotmány tehát azoknak az egyházi jogszabályoknak az összessége, amely szerint az egyház él.

Állami és egyházi alkotmány között az az alapvető különbség, hogy az egyházi alkotmány nem állhat ellentétben az állam alkotmányával és egyéb jogszabályaival.

Nemzetközi síkon nézve a kérdést: az egyházi alkotmányok témaköre az evangélikus egyházak viszonylatában egyike a legvitatottabb kérdéseknek, minthogy a XIX. század vallási ébredésével kapcsolatban különböző törekvések jelentkeztek és ezek a törekvések az egyes evangélikus egyházak alkotmányában másként csapódtak le.^{1/} Ilyenformán valamennyi evangélikus egyházra egységesen érvényes, közös alapelveket megállapítani nem lehet.

Mindennek alapvető oka a lutheri tanításban jelentkező az az uralkodó felfogás, mely szerint Luther az egyház szervezetére nézve semmiféle közelebbi megkötöttséget nem állított fel, illetve csak annyiban, hogy az egyház alkotmánya ugyan tetszőleges lehet, azonban semmi esetre sem állhat ellentétben az egyház lényegével.^{2/} Minthogy a reformátorok nem állítottak szembe a kánonjog egységes rendszerével speciálisan evangélikus egyházalkotmányi típust, ezért a különböző evangélikus egyházi alkotmányok az egyes országokban a helyi viszonyoknak megfelelően alakultak ki. Csak a fő célkitűzés volt közös: nevezetesen, hogy olyan jogrend legyen az egyházban, amely az evangélium uralmát van hivatva szolgálni az igehirdetésen és a szentségek kiszolgáltatásán keresztül.

Ebben a tanulmányunkban nincsen lehetőség arra, hogy az egyes alkotmányjogi elvek kialakulását történeti síkon végigkísérjük, csupán azokra szeretnék utalni, amelyek mostanra kifejeződtek, de közben azokra is rá szeretnék mutatni, amelyek kialakulásban vannak, és amelyeknek a jogszabályba öntését az egyházi közvélemény az új zsinattól elvárja.

Alkotmányjogi alapelvként emlegetik az egyetemes papság elvét, amellyel a világi elem térfoglalását szokták alátámasztani. Ez az álláspont nyilvánvalóan téves, mert az egyetemes papság elve nem jogi, hanem tisztán vallási elv, mivel ez a keresztyéneknek Istenhez való viszonyára, nem pedig az egyházkormányzatra vonatkozik.^{3/}

Az egyház szervezetére vonatkozó alapelvek közül kétségtől az önkormányzat a leglényegesebb. Ezt első ízben az 1608. évi koronázás előtt I. tc., majd az 1790: XXVI. tc., végül legutóbb

az 1990. IV. törvény erősítette meg és rögzítette alapvető emberi szabadságjogaink folyamánként.^{4/} Az önkormányzat azt jelenti, hogy az egyház a vallást és egyházat érintő ügyekben teljesen önállóan, szabadon gondoskodhat olyan egyházi jogintézményekről, melyek vallásos céljai elérésére szükségesek. Ennek az évszázados jognak a rögzítése, kellő hangsúlyozása, úgy gondolom, vitán felül áll. Jogi értelemben, ez az egyház létének és szabad fejlődésének legfőbb záloga.

A hazai evangélikus egyház alkotmánya zsinat-presbiteri elvek alapján épült ki, amely azonban képviselői vonásokat is visel magán. Ennek a rendszernek a lényege az, hogy az egyházi szervezet alapja az egyházközség, amely minden hatalom forrása. Az egyházkormányzást a minden fokon presbiteriekből álló zsinat végzi. Több egyházközség egyházmegyét, az egyházmegyék egyházkerületet, az egyházkerületek az országos egyházat alkotják.^{5/} Minden kormányzó hatóság közvetlenül a legközelebbi egyházkormányzati szervnek van alávetve és a felsőbb egyházi hatóságok kötelesek az alsóbbfokú egyházi hatóságok jogkörének épségben tartásán őrködni. A döntésre hivatott szervek mindig kollektívek; egy embert önállóan törvényhozói hatalom nem illet meg. A felsőbbfokú egyházi tisztségviselők tevékenysége: szolgálat, nem pedig uralom. Mivel az evangélikus egyháznál a döntésre hivatott szervek nem teljes egészében presbiteriekből tevődnek össze, a nálunk érvényesülő egyházkormányzati rendszer nem kizárólag a klasszikus értelemben vett zsinat-presbiteri elveken épült fel. Mivel az országos hatóságok és a zsinat tagjai az egyházközségek közvetlen vagy közvetett választottjai, így az egyház kormányzata, illetve törvényhozása végső sorban az országos jogosult egyháztag közakaratan alapul.^{6/}

A világi elem a reformáció első századaiban a pártfogóság, a patronatus szerepét tölti be és a cuius regio eius religio elvét érvényesítve, egyházi jogosítványokhoz is jut.^{7/} Szerepük fokozatosan megerősödik és az 1791. évi pesti zsinaton már kiteljesedik a paritás elve.^{8/} A paritás elvének a kihangsúlyozása mellett szükséges lenne az egyházi tisztségviselésnél a férfiak és nők egyenrangúságának a kimondása.

A montesquieu-i elveknek megfelelően szükségesnek látszana a hatalmi ágak, vagyis a törvényhozó, bírói és végrehajtói hatalom szétválasztása, amelyre már a korábbi zsinatokon is történetek kísérletek.^{9/} Tökéletes szétválasztásra természetesen nem lehet számítani az elkövetkezendő zsinaton sem, mivel az egyházi bíróságok elé kerülő ügyek zömmel közigazgatási ügyek, amelyeknek a megítélésére inkább a közigazgatást vezető személyek hivatottak.

Az egyház legfőbb törvényhozó szerve a zsinat. Kérdéses, hogy "intézkedő" jogkörét továbbra is fenn kellene-e tartani? Mindenképpen meg kellene azonban az országos presbitérium törvényhozási jogkörét szüntetni.

Mindegyik önkormányzati testület közgyűlését szabályrendeletalkotási jog illeti meg a legközelebbi felsőbb hatóság jóváhagyása mellett.

A személyes felelősség elvét vissza kell állítani. Elvként kell kimondani, hogy minden egyházi tisztségviselő kiküldött vagy egyházi szolgálatban álló személy ebben a minőségben elkövetett intézkedésének vagy mulasztásának következményeiért felelős és a szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okozott kárt megtéríteni tartozik.

Az egyháztagok jogainak és kötelességeinek felsorolása kapcsán ki kell említeni, hogy részt vehetnek az istentiszteleten és egyéb egyházi rendezvényeken, élhetnek az egyház kegyelmi eszközével, igénybevehetik a lelkesz hivatalos szolgálatát, használhatják az egyházi és iskolai intézményeket, a fennálló rendelkezések keretei között aktív és passzív választójoggal rendelkeznek, vallásügyi jogaik sérelme esetén pedig megkívánhatják a fokozatos egyházi hatóságok védelmét. A helyi lehetőségek között igényt tarthatnak anyanyelvi szolgálat végzésére.

Minden önálló egyháztag jogosult az egyház kormányzatába befolyjni, de köteles az egyház terheit viselni is. Az egyház minden tagja az egyházi testületek közgyűléseihez fordulhat, ott a közelebről meghatározandó esetekben felszólalhat, az egyházi szervek jogsértő intézkedése ellen, — ha a törvényben szabályozott rendes perorvoslatokat már kimerítették —, az illetékes bírósághoz fordulhatnak.

A közgyűlések nyilvánosak, és azokon a többség törvényesen nyilvánított akarata dönt. Személyi ügyekben titkos szavazás kötelező és a jelenlevők 2/3-os többsége a szavazásra jogosultak számához képest. Közgyűlési határozatot csak újabb közgyűlési határozat változtathat meg, a korábbi választást kivéve.

Általános szabályként érvényesül a nyilvánosság elve az egyház kormányzatában, ezt csak nyomós okból szabad korlátozni.

Minden önkormányzati szerv évente legalább egyszer közgyűlést köteles tartani, a közgyűlési tagok 1/3 részének kívánságára azonban rendkívüli közgyűlést kell összehívni.

Az evangélikus egyház az országban levő más egyházak, illetve vallásfelekezetek irányában az egyenjogúság és viszonyosság aláspontjára helyezkedik. A református egyházzal fennálló kapcsolatokat továbbra is ápolja és a két egyház kölcsönös szolgálatát változatlanul fenntartja. Az evangélikus egyház támogatja az ökumenikus kapcsolatokat a világ egyházaival.

Az egyház a vallásérkölcsi célok megvalósítása érdekében a nevelés, tanítás és a hitélet ápolása valamint a szociális gondozásban közreműködik; jogigényt tart minden típusú egyházi iskola és egyéb szociális intézmény létesítésére és ezeknek a céloknak a megvalósítása érdekében igénybe veszi az állam országos törvényekben biztosított anyagi támogatását.

Az evangélikus egyház biztosítja a szabad és a valóságnak megfelelő hírközlést. Ebből a célból igényt tart a rádió és a televízió nyilvánosságára, valamint a sajtótermékek korlátozás nélküli kiadásának és terjesztésének jogára.

A gyülekezeti lelkésztől felfelé — beleértve a felügyelőket és presbitereket is — a tisztségviselők megbízatását célszerű lenne 6 évre korlátozni, és ezt általános alapelvként kimondani. Ugyanazt a személyt két alkalommal lehetne megválasztani. Ennek az új elvnek a bevezetésére azért lenne szükség, mert az elmúlt időszakban arra alkalmatlan személyek kerültek nagy számban magas egyházi tisztségekbe, akiket gyakorlatilag nem lehetett kimozdítani; a nem élethossziglan történő választás komoly ösztönzést jelentene arra nézve, hogy az újraválasztás érdekében eredményesebb munkára ösztönözze az egyházi tisztségviselőket.

A lelkészeknél azért lenne célszerűbb megtartani az élethossziglan történő választást, mert az újra választások során, amikor valaki a nyugdíjkorhatár közelébe jutna, a gyülekezetek idegenkednének a megválasztásától és így idő előtt félreállítanánk a lelkészeket, holott éppen az lenne a cél, hogy szolgálatban való maradásukat minél inkább meghosszabbítsuk.

J e g y z e t e k :

1. LUTHERISCHER WELTBUND: Verfassungen und Ordnungen Lutherischer Kirchen, Genf, 1980. 7. 1.
2. HANS LIERMANN: Deutsches Evangelisches Kirchenrecht, Stuttgart, 1933. 23. 1.
3. EMIL SEHLING: Geschichte der protestantischen Kirchenverfassung, Leipzig-Berlin, 1914. 3. 1.
KOVÁCS SÁNDOR: A magyar evang. egyházi alkotmány jellegzetes vonásai, Budapest, 1937. 16. 1.
4. L. szerző: Új törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról. — KERESZTYÉN IGAZSÁG, 5. szám, 28. 1.
5. SZENTPÉTERI KUN BÉLA: Magyar református egyházalkotmány, Debrecen 1932. 11. 1.
6. Az 1891-94. évi E. A. 10., 14., 15. §; az 1934-37. évi Egyházi Törvények II. tc. 4. §
7. ZSEDÉNYI BÉLA: Hierarchia és kyriarchia a magyarthoni ág. hitv. ev. egyház fejlődésében. — Emlékkönyv az Ágostai Hitvallás négyszázéves évfordulója ünnepére. Miskolc, 1933, 583. 1. — továbbá szerző A magyarországi evangélikus egyházfelügyelői intézmény eredete és egyházzogi jelentősége. Miskolc, 1942. 19. 1.
8. VIKTOR BRUCKNER: Leitmotive der neuen Ungarischen Evangl. Kirchengesetze 1934-37, Miskolc, 1940. 40-42. 1.
9. uo.

D. Báró Radvánszky Albert

D. Báró Radvánszky Albert 110 éve, 1880. szeptember 11-én született ősi arisztokrata családból, amely a századok során sok hűséges vezetőt adott egyházunknak. 1923-ban választották meg egyetemes egyházi és iskolai felügyelővé, Kapi Bélával, a hivatalára nézve rangidős püspökkel együtt az egyetemes közgyűlés elnökévé lett. Mind Kapi Bélával, mind későbbi elnöktársával, D. Ordass Lajos püspökkel szorosan együttműködött egyházunk érdekében a háborús időkben és a háború utáni nehéz helyzetben. 1942-ben Báró Perényi Zsigmonddal együtt igen tekintélyes országos tisztséggel bízták meg: koronaőrre lett. Magas országos és egyházi tisztsége, egyházszeretete nagyban hozzájárult, hogy ellenállásával fékezze a népünket és egyházunkat rombolni akaró német és szovjet törekvéseket.

Az ő egyetemes felügyelőisége idején, 1934-37-ig ülésezett az a zsinat, amely a ma is példának tekinthető "Egyházi Törvények"-et megalkotta.

Evangélikus egyházunk birtokában van Luther Márton végrendeletének felmérhetetlen értékű eredeti példánya. Már 1936-ban felkeltette a németek érdeklődését. 1941 első felében megindult a német birodalmi kancellária akciója, amelybe még Hitlert is bevonták, hogy a végrendeletet megszerezzék. Még ez év nyarán Báró Radvánszky Albert egyetemes felügyelő és Kapi Béla püspök, az egyetemes közgyűlés elnökei, kemény harc után, elutasították ezt a német igényt és kérést.

Radvánszky 1943 elején résztvevője volt a háborúból való kiugrási és különbéke kötése érdekében való szervezkedésnek. A nyugati hatalmakkal való tárgyalást Svédországon keresztül kívánták megkísérelni, s közvetítőként Ordass Lajost akarták megbízni. Ez a próbálkozás azonban meghiúsult.

Raoul Wallenberg svéd követségi titkárral és Valdemar Langlette, a Svéd Vöröskereszt vezetőjével, Ordass Lajos püspökkel együttműködve ő is szoros kapcsolatot tartott. Az üldözött zsidók részére adott "menlevelek" és "védett házak" közös igazgatását a református egyházzal ő irányította, Vargha Sándor egyetemes főtítkár segítségével.

1944. november 4-én a puccsal uralomra jutott Szálasi Ferenc nyilas pártvezér esküvételére, bár a törvény szerint jelen kellett volna lennie, nem ment el. 1944. december 6-án Szálasi "miniszterelnök-helyettese" a Veszprémben őrzött Szentkoronát a szovjet veszélyre "való hivatkozással Kőszegre, majd külföldre szállította. Radvánszky és Perényi koronaőrök tiltakoztak, s ennek jeléül le akartak mondani tisztükről. Lemondásukkal azonban nem akarták mintegy hallgatólagosan elismerni Szálasi uralmát, s a lemondás tényét egyébként is az akkor már összehívhatatlan országgyűlésnek kellett volna törvénybe iktatni.

A háború befejezése után új küzdelem kezdődött. 1945. augusztus 31-én országos választásokat tartottak, a kommunista párt szovjet támogatással folytatott visszaéléseivel és csalásával. Ennek ellenére a szavazatoknak csupán 17%-át szerezték meg, de a szovjet támogatás biztosította a számarányukat jóval meghaladó részvételüket a kormányban, mégpedig a kulcspozíciókban, majd fokozatosan a teljhatalmat. Radvánszky Albert és Kapi Béla egyházunk nevében, lelkiismeretükre való hivatkozással, beadványt nyújtottak be a kormánynak, tiltakozva a visszaélések ellen. Megfogalmazásuk summázása ma a világ népeinek célkitűzése: Kéri a magyar kormányt, hogy "a magyar köztársaság alaptörvénye szerint: "személyes szabadságot, gondolat és vélemény szabad nyilvánítást, szabad vallásgyakorlást, elnyomatástól, félelemtől mentességet, tulajdon és személyi biztonságot, munkához, megélhetéshez, szabad művelődéshez való jogot egyformán és egyenlő mértékben biztosít-(son) minden állampolgárnak".

Az emberi jogoknak ez a védelme készítette arra, hogy a háború után, az 1945-47. években Kapi Bélával és Ordass Lajossal együtt többször is felemelje szavát, a kormányhoz közös beadványokat intézzenek a magukat magyar nemzetiségűnek valló, hazánkban és gyülekezeteinkben élő, kollektíven felelőssé tett német nemzetiségűek válogatás nélküli tömeges kitelepítése ellen.

Ő is ellene állt a kormány és párt követelésének, hogy egyházunk iskoláit önként ajánlja fel az államnak. Ezért 1948. augusztus 24-én letartóztatták Ordass Lajos püspökkel és Vargha Sándor egyetemes főtitkárral együtt. A valóságnak meg nem felelő, koholt vád az volt ellene, hogy részt vett Szálasi Ferenc eskütételén, s hozzájárult a Szentkorona Külföldre viteléhez. Ügyét később elközlönítették Ordass Lajosétól, betegsége miatt előbb kórházba, majd ápolásra a FÉBÉ Diakonissza Anyaházba, Hűvösvölgybe került. A fogságban kényszer hatására lemondott "egyetemes egyházi és iskolai felügyelő"-nek beteggyáiban kellett tudomásul vennie, hogy a felügyeletére bízott több mint 400 népiskolájától, 1 jogakadémia-tól, 11 gimnáziumától, 3 tanítóképzőjétől, 11 internátusától egyházunkat az állam jogtalanul megfosztotta.

Még azt is meg kellett érnie, hogy az őt szeretettel gondozó diakonisszák anyaházát is megszüntették, azonban a szeretettel-honban maradhatott 1963. február 5-én bekövetkezett haláláig.

BOITTA ISTVÁN

DÓKA ZOLTÁN

A ZÜRICHI EGYETEM TEOLÓGIAI FAKULTÁSÁNAK DÍSZDOKTORA

1990. április 28-án, a dies academicus keretében négy díszdoktor avattak a zürichi egyetemen: egy kultúrtörténészt, egy közgazdászt, egy lelkészt és egy orvos-genetikust. Két svájci és egy amerikai mellett egy magyart: Dóka Zoltánt, a hévízgyörki gyülekezet lelkészét, folyóiratunk szerkesztőbizottságának tagját, az OLBK teológiai csoportjának vezetőjét.

Folyóiratunk előző számában röviden már jeleztük a jeles eseményt, és köszöntöttük a kitüntetettet. Most a hivatalos sajtójelentés teljes szövegének közzétételével szeretnénk külön nyomatékot adni nemcsak örömnünknek, amellyel a kitüntető elismerés hírért vettük, hanem az ügynek, egyházunk megújulása ügyének is, amelyhez elválaszthatatlanul kapcsolódik Dóka Zoltán testvérünk személye és szolgálata.

A díszdoktori oklevél méltatása így hangzik: "A zürichi egyetem teológiai fakultása Dóka Zoltán lelkész úrnak (Hévízgyörk, Magyarország) a teológia doktori fokozatát adományozza tiszteletből, annak elismeréséül, hogy ő nehéz időkben magas fokú személyes áldozatvállalást tanúsított a teológia igényének megőrzésében, valamint tudományos megalapozottsággal járult hozzá az egyház teológiai elméletéhez és gyakorlatához a maga hazájában."

A hivatalos sajtójelentés (unipressedienst) pedig hozzáfűzi: "Dóka Zoltán a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkésze. Számos tanulmánnyal, előadással, egy Márk evangéliumához írt kommentárral és az Apostolok cselekedetei könyvhöz készülő kommentár előmunkálataival hosszú éveken keresztül erősítette egyházának, kollégáinak és azok gyülekezeteinek teológiai lelkiismeretét. Iránymutatóan működött közre egy új egyházi énekeskönyv megalkotásában. Mivel munkáját egyedül az evangéliumnak elkötelezetten végezte, működése szükségképpen konfliktushoz vezetett egyháza vezetőségével, amely az egyház számára a szocialista rezsimben egy ideológiailag eltorzított, a rezsimhez igazított, "diakóniai teológiát" írt elő. Mégis eltántoríthatatlanul ragaszkodott egy felelős bibliai teológiához, s így ő és családja mindig újra szorongatott helyzetbe került. Többek között kényszeráthelyezéssel sújtották, és lehetetlenné tették, hogy hivatalból tudományos tevékenységet folytasson. Azzal a céllal, hogy az egyházi világnyilvánosság figyelmét ráirányítsa egyházának szellemileg veszélyeztetett helyzetére, a Lutheránus Világszövetség budapesti világyűlése alkalmával, 1984-ben emlékiratot tett közzé, amely nemzetközi visszhangot váltott ki.

A zürichi egyetem teológiai fakultásával Dóka lelkész évek óta kapcsolatban van. Többszöri tanulmányúton Zürichben képezte tovább magát, és munkáját tudományos megvitatásra bocsátotta."

Dóka Zoltán munkásságának nemzetközi elismeréséről szólva, nem felejtethjük el, hogy 1984-ben írt Nyílt levelével (Keresztyén Igazság, 1989. szeptember 26-31. lap) messze megelőzte a társadalmi reformfolyamatok kibontakozását. Akkor úgy tűnt, hogy hosszú idő után talán sikerül megszakítani azt a függőséget, amely a társadalmi-politikai helyzet és egyházunk között fennállt. S hogy végre egyszer az egyházon belüli teológiai-szellemi mozgás nem az állami és pártélet változásainak hatására indul meg. Egyházon kívüli és belüli erők összjátéka ezt a folyamatot később sajnálatosan lefékezte és eltorzította. Ezért várat még mindig magára egyházunk gyökeres teológiai, lelki, erkölcsi és strukturális megújulása.

Amikor most Dóka Zoltán testvérünket díszdoktorátusa alkalmából ismételten melegen köszöntjük, Isten áldását kérve azt kívánjuk, hogy érhesse meg: munkája és fáradozása nem volt hiábavaló az Úrban. (1Kor 15,58)

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR

1990. évi szeptember hó 29-én,

szombaton délelőtt 10 órai kezdettel a

Budapest-kelenföldi Gyülekezet tanácstermében

(XI. Bocskai út 10. szám) nyilvános előadást tart

mind a Baráti Kör tagjai, mind az érdeklődő hívek számára.

O. VAJTA VILMOS ny. teológiai tanár tart előadást

A keresztyén igazság címen.

Az előadás végeztével alkalom kínálkozik az előadáshoz kapcsolódó kérdések nyílt felvetésére és közös megtárgyalására.

A keresztyén hit és élet alapvető üzenetét taglaló előadásra hívjuk és várjuk evangélikus egyházunk tagjait.

A BARÁTI KÖR ELNÖKSÉGE

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Folyóiratunknak egy tanulmányi számát adjuk most Olvasóink kezébe. Ezt a számot is egy meditáció nyitja. Scholz László őszi elmélkedésében ("Ősz") bizonyosságot tesz arról, hogy a Teremtő és Gondviselő Isten szüntelenül munkálkodik ebben a világban. Gazdag a tanulmányok rovata. Oswald Bayer tübingeni (NSZK) egyetemi tanár, teológiai professzor, "Megigazulás – A teológia alapja és korlátai" – címmel tartott előadást a tübingeni teológiai fakultás 1989. évi reformációi megemlékezésén. Ezt közöljük. Alapos elemző gondolatmenettel mutatja ki, hogy a reformáció döntő üzenete a hit általi megigazulásról nem egy a lehetséges, teológiai témák közül, hanem alapvető jelentőségű, és minden más témával kapcsolatban van.

- Hans Heinrich Schmid, a zürichi egyetem rektora írta a következő tanulmányt: "Az ember felelőssége – Gondolatok a jahvista őstörténethez". Bibliái textusok vizsgálatával (1 Móz 2-3; 1 Móz 6-9) indokolja meg tanulmánya végső következtetését: a Teremtő Isten ígéreteire alapozva ismerheti fel az ember felelősségét és lehetőségeinek korlátait korunk problémáival kapcsolatban. Tudnunk kell, hogy a jövő ígérete annál van, "aki a felelős emberről leveszi, és magára vállalja a végső felelősséget".

- Kovács Géza ny. lelkész írta iskola-sorozatunk következő darabját: Egy elfelejtett iskola, Győr 1692-1749. Részletesen bemutatja a győri gyülekezet áldozatával fenntartott egykori iskolát, történetét, tanulmányi és pedagógiai munkáját. Megrajzolja azt a történelmi és egyháztörténeti környezetet, amelyben az iskola működése lehetetlenné vált. A tanulmányok sorát Boleratzky Lóránd cikke zárja: Az egyházi alkotmánynál érvényesülő alapelvek. A tudós egyházjogász egyházunk tervezett zsinatára tekintve fogalmazza meg egyházi közéletünk alkotmányos alaptételeit, amelyek az egyházon belüli demokráciát vannak hivatva biztosítani.

A dokumentum rovatban két írás olvasható: Az egyik írás Botta István összeállításában emlékezik D. Bárd Radvánszky Albert volt egyetemes egyházi és iskolai felügyelő személyére és szolgálatára születésének 110. évfordulójának alkalmából. Példás szolgálata nem veszhet el magyarországi evangélikus egyházunkban. – A másik írás Dóka Zoltán a zürichi egyetem teológiai fakultásának diszdzektora. Írásunk a jeles esemény kapcsán méltatja szerkesztőbizottságunk tagjának helytállását és munkásságát, amellyel sokat tett egyházunk életének tisztulásáért és megújulásáért is. Az ünneplés óráiban sem feledkezhetünk el a még ránk váró feladatokról.

ZUSAMMENFASSUNG

Wir bieten unseren Lesern nun eine Studienfolge unserer Zeitschrift. Auch diese Nummer eröffnet eine Meditation. László Scholz legt in seiner Herbstbetrachtung ("Herbst") davon Zeugnis ab, dass Gott der Schöpfer und Behüter in dieser Welt unentwegt tätig ist.

Reichhaltig ist die Studienrubrik. Oswald Bayer, Professor der Theologie an der Universität Tübingen (BRD), hielt gelegentlich des Reformationsfestes 1989 an der Theologischen Fakultät in Tübingen einen Vortrag unter dem Titel "Rechtfertigung - Grund und Grenze der Theologie." Diesen veröffentlichen wir. Mit einem gründlich analysierenden Gedankengang legt er dar, dass die entscheidende Botschaft der Reformation über die Rechtfertigung durch den Glauben nicht eines der möglichen theologischen Themen, sondern von grundlegender Bedeutung ist und mit jeden anderen Themen in Verbindung steht.

Hans Heinrich Schmid, Rektor der Universität Zürich, verfasste folgende Studie: "Die Verantwortung des Menschen - Gedanken zur jahvistischen Urgeschichte." Anhand der Prüfung von biblischen Texten (1. Mos. 2-3; 1. Mos. 6-9) begründet er die Endfolgerung seiner Studie: auf den Verheissungen Gottes des Schöpfers fessend vermag der Mensch seine Verantwortung und die Schranken seiner Möglichkeiten in Zusammenhang mit den Problemen unserer Zeit zu erkennen. Wir müssen dessen bewusst sein, dass die Verheissung der Zukunft bei Dem ist "der den verantwortlichen Menschen von der endgültigen Verantwortung befreit und diese auf sich nimmt." - Der Pfarrer i. R. Géza Kovács schreibt das folgende Kapitel unserer Schulserie: Eine vergangene Schule, Győr (Rab) 1692-1749. Er erörtert eingehend die durch die Opferwilligkeit der Győrer Gemeinde aufrechterhaltene einstige Schule, deren Geschichte, Lehr- und Erziehungstätigkeit. Er umreist jene historische und kirchengeschichtliche Milieu, in dem die Arbeit der Schule unmöglich wurde. - Die Reihe der Studien beschliesst der Artikel von Lóránd Boleratzky "Die in der Kirchenverfassung geltend werdenden Grundsätze." Der Gelehrte des Kirchenrechtes formuliert in Anbetracht der geplanten Synode unserer Kirche jene verfassungsmässigen Grundthesen unseres kirchlichen Lebens, die berufen sind die Demokratie innerhalb der Kirche zu gewährleisten.

In der Rubrik Dokumente finden wir zwei Aufsätze: der erste gedenkt in der Zusammenstellung von István Botta der Person und des Dienstes des einstigen Generalkircheninspektors D. Albert Baron Radványzky anlässlich des 10. Jahrestages seiner Geburt. Sein beispielgebender Dienst darf in unserer ungarländischen evangelischen Kirche nicht vergessen werden. - Der zweite Aufsatz führt den Titel: Zoltán Dóka, Ehrendoktor der Theologischen Fakultät der Universität Zürich. Anhand dieses Ereignisses würdigen unsere Zeilen die Standhaftigkeit und die Tätigkeit des Mitgliedes unseres Redaktionskomitees, der auch für die Läuterung und Erneuerung unseres kirchlichen Lebens viel geleistet hat. Auch zur Zeit des Feierns dürfen wir jene Aufgaben nicht vergessen die noch auf uns warten.

SUMMARY

The present issue of our periodical is mainly devoted to studies. The opening meditation is by László Scholz. In his meditation on "Autumn" the author bears witness to the creating and caring God who is unceasingly active in this world.

The section on studies opens with a paper by Oswald Bayer, Professor of Theology in Tübingen. This paper "Justification - The Basis and Limits of Theology" was originally read by the author as an address at the Reformation celebration at the University of Tübingen. It is maintained throughout that idea of justification by faith is not only one of the possible theological subjects but it is of crucial importance and it is related to all other topics.

Hans Heinrich Schmid Professor and Rector of the University of Zürich is the author of the following paper: "The Responsibility of Man. Thoughts on the Jahwist History". After the exploration of passages in 1 Moses 2-3; 1 Moses 6-9 the author concludes that man can recognize his responsibility and the limits of his possibilities concerning the problems of our age if he has the promises of the creating God in mind. We must know that the promise of future is with the one who removes the responsibility from man and takes the ultimate responsibility upon himself. Géza Kovács, a retired clergyman wrote the next article in our series about schools. The title of the article is "A Forgotten School, Győr 1692-1749". He describes the history and the educational activity of this school which was financed by the generous support of the Győr congregation. We learn about the historical circumstances which stopped the activity of the school. The last study is by Lóránd Boleratzky: "The Basic Principles to be Considered at the Church-Constitution". Our expert in church-law has the planned Church-Synod in mind when he describes the democratic principles which had determined the constitutional principles of our church-administration. There are two articles in the section on "Documents". One of them is by István Botta who remembers D. Baron Albert Radványky who was the general inspector of the Lutheran Church and of the schools. He was born 110 years ago. His unique service cannot be forgotten. The other article is devoted to Pastor Zoltán Dóka who recently received a honorary doctorate from the University of Zürich. Pastor Dóka is a member of our editorial board and his colleagues comment on his outstanding activity, they describe what Pastor Dóka has done for the purification and for the rejuvenation of the Lutheran Church in Hungary.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BAYER, OSWALD egyetemi tanár	- Tübingen (NSZK)
BOLERATZKY LÓRAND ny. ügyvéd	- Budapest
BOTTA ISTVÁN ny. lelkész	- Budapest
KOVÁCS GÉZA ny. lelkész	- Győr
SCHMID HANS HEINRICH egyetemi rektor	- Zürich (Svájc)
SCHOLZ LÁSZLÓ ny. lelkész	- Budapest

SZERKESZTŐI KIEGÉSZÍTÉSEK a 6. számhoz (1990. június)

A 6. szám szerzőinek névsorából sajnálatos módon kimaradt NAGY MIKLÓS ny. mérnök (Budapest) neve. Írása — "Akié az ifjúság, azé a jövő" címmel — vezette be az iskolákról kezdett sorozatunkat. Szerzőnktől és Olvasóinktól szíves elnézést kérünk.

DÓKA ZOLTÁN "Zsinat elé!" c. írásával kapcsolatos a következő kiegészítés. Kimaradt a cikk keletkezési időpontja: pedig az fontos az írás helyes értékelése szempontjából. A kézirat keltezése: Hévízgyörk, 1989. október 2.

Végül Dr. ZSEDNAI JÓZSEF cikkéhez. "Az egyházi választásokról az egyszerű egyháztag szemével" címet viselő írást — a szerző szándéka ellenére — nem közölte az Evangélikus Élet. Folyóiratunkban, természetesen, a Szerző hozzájárulásával közöltük.

SZERKESZTŐ

A KIADÓHIVATAL KÖZLÉSEI, KÉRELMEI:

Folyóiratunkban megjelent cikkehez, tanulmányokhoz kapcsolódó hozzászólásokat, észrevételeket kérjük a szerkesztőbizottság címére küldeni.

A folyóirat könyvtárosi forgalomba nem kerül, a kiadóhivatalban szerezhető be.

A folyóirat terjesztéséhez a Baráti Kör tagjainak és Olvasóinak szíves segítségét kérjük. Mutatványszámot készségesen küldünk itthoni vagy külföldön élő hittestvéreink címére.

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR kiadványai

Ol v a s s u k ! T e r j e s s z ü k !

ORDASS L.: "A keresztfa tövében." Nagyheti áhítat. 100.- Ft
"Vádirat" — Korrajz. 40.- Ft

TERRAY L.: "Nem tehetett mást!" Ordass püspök életútja.
Képekkel. 100.- Ft

BOTTA I.: "Dévai Mátyás, a magyar Luther". Tanulmány. 80.- Ft

VAJTA V.: "Hit és élet összecsendülése". Előadás. 40.- Ft

BOLERATZKY L.: "A miskolci ev. Jogakadémia múltja és jelentősége". 40.- Ft

Az egyes árakhoz a portóköltséget is felszámoljuk.

"Az igazság ordasainak csörtetése?"

NYÍLT LEVÉL CSEPREGI ZOLTÁNNAK - Budapest

Kedves Kollégám, Csepregi Zoltán!

Szép és értékes "mini-esszét" írtál Keken András Deáktéri esték című kötetéről a Diakónia 1990/1-es számában. Rövid, s ezért többször is elolvasható recenziód kifinomult gondolkodásról, intellektuális érzékenységről és őszinte teológiai töprengésről tanúskodik. Éppen ezért annál mellbevágóbb írásod utolsó mondata, miszerint Keken Andrásnak a jézusi szeretetről, szülő tanúságtétele "ma, az igazság ordasainak csörtetése közepette is jól kihallható". Az olvasó valószínű nincs is nagyon nehéz helyzetben, amikor ki akarja találni, hogy vajon kiket is céloznak meg íróiád nyilvesszói. Mivel az Ordass Lajos Baráti Kör folyóiratának, a Keresztyén Igazság-nak egyik elindítója és szerkesztője is vagyok, én is megszólítva érzem magamat és ezért engedő meg, hogy néhány gondolattal és kérdéssel hozzácsóljak cikked e számomra – előrebocsátom – végiggondolatlanoknak és nyeglének tűnő kitételéhez.

1. Természetesen jogod van bárkifelé kinyilvánítani és bárkitől megvonni a szimpátiádat, akár az elmúlt évtizedek egyháztörténetéről, akár a múlt terheitől szenvedő jelenlegi feszült konfliktusokról legyen is szó. Ám bármiképpen is vélekedsz Ordass Lajos püspök személyéről, vagy az ő neve alatt szerveződő mai reformmozgalomról, nem gondolod-e, hogy e "szellemes" és irívol csattanód nemcsak a püspök egykori tanúságának és kiállításának mai tisztelőit sérti, hanem az ő személyét is, amikor Te Ordasnak a nehéz körülmények között nagy bátorsággal választott és vállalt nevét írónikusan egy viszszatasztító, állati csordát idéző köznévvé degradárod? Nem méltatlan tett-e ez a Te nevedhez, kedves kollégám, Csepregi Zoltán?
2. Ordass Lajos és Keken András életpályája a közösen vállalt szenvedésben forrt össze. Teológiájukban, etikájukban és magatartásukban kétségtelenül található számos egymástól eltérő mozzanat is. Számomra ez egy hallatlanul izgalmas és még feldolgozásra váró teológiai problémát jelent. Ma vannak olyanok, akik megpróbálják őket egymással szemben kijátszani. Kétségtelen, hogy bizonyos érdeket szolgál Keken ilyen értelemben történő "felhasználása". Talán ezek a buzgó igyekezetek éppen Ordass mélyről jövő erős hangját akarják így maguktól elhárítani. Sajnos akarva vagy akaratlanul, Te is ezeknek a táborát erősíted. Én egyelőre úgy látom, hogy vétkezünk, ha megpróbáljuk saját céljaink érdekében egymás ellen kijátszani őket. Azt hiszem, hogy ők a különbözőségük ellenére is vállalták egymást és erős a gyanúm, hogy a mai helyzetben még inkább ezt tennék.

3. Kérdezem Tőled, hogy olvasod-e mostanában a prófétákat, akiknek fáj a hamisság? Vagy figyelsz-e eléggé arra a Jézusra, aki az elvetett próféta-sors betöltője is? Vagy olvastad-e a közelmúltban azok önéletrajzát, életrajzát, emlékezéseit, nyilatkozatait, akik a nagy tömeggel szemben az Istentől kapott kényszer alatt cselekedtek, mert másképpen nem tehettek, s ha kellett, mindezért szenvedtek; olyanokét, akik tudtak és ma is tudnak csábító ajánlatok ellenére a lelkiismeretükre és nem a hiúságukra hallgatva nem-et mondani; olyanokét, akik "nem a sorsuk miatt lettek kritikusok, hanem a kirikájuk miatt szenvedik a sorsukat"; olyanokét, akik éles látásuk miatt a hatalom számára veszedelmes emberek; olyanokét, akiknek fáj az igazat és a hamisat összeszó átkiengesztelődés; olyanokét, akiknek fáj az önátmentés érdekében mindent és mindenkit nivellálni kívánó álkegyesség; olyanokét, akiknek fáj az elveket a bratyizásnak alárendelő "jó" légkör?
4. Írásodat végig feszíti egy fontos probléma, amivel, ha tisztességesen gondolkodunk, előbb-utóbb mindnyájunknak szembesülni kell. Ez pedig a szeretet és az igazság egymáshoz való viszonya. Én azok közé tartozom, akik mindkettőt egyformán fontosnak tartják. Úgy látom, hogy e két elv egymástól elválaszthatatlan, bármennyire ellentétes irányba is mutatnak látszólag. Vallom, hogy e két elv eredendő egysége Krisztusban valósul meg, aki maga az igazság és maga a szeretet. Azt viszont bevallom Neked, hogy a tapasztalatom szerint a szeretet nevében nagyon sokszor megpróbálták elkenni az igazságot. Tudom, a másik oldalon az inkvizíció sziszeg, de azt hiszem, most nem ez a veszély fenyeget. Ellenkezőleg. Az igazsággal szembenező, azt a szeretet nevében elkenő tendencia különös erővel érvényesült az elmúlt évtizedekben és érvényesül még sajnós ma is. Ezért úgy vélem, hogy ha e tendenciát felismerjük, akkor nekünk itt és most az igazságra kell tennünk a hangsúlyt és azon kell fáradoznunk, hogy az eredendő egyensúly ismét helyreálljon. Igazad van abban, hogy az igazságot nem lehet kerekre csiszolni. Hozzáteszem még azt is, hogy a magas művészetet is sokszor az a felszabadult, de kiszervezett Igazság táplálja, hogy egyszerre több minden lehet igaz. A művészi érzékenység és a szeretet valóban segíthet abban, hogy ne durván, hanem differenciáltan lássunk. De vigyázzunk, hogy nehegy dogmatikus relativistákká váljunk! A differenciált látásból vakság lesz, ha egyszer csak azt kezdjük el mondogatni, hogy nincs is olyan, hogy "igaz"! Mi, akik a reformmozgalomban kétségtelenül egy radikálisabb hangot képviselünk, nem "lekerékíteni" akarjuk az igazságot, hanem csupán hozzáférhetővé tenni, érvényesíteni azt, - igen, ha kell, árcal és nyomással szemben is. Hidd el, tudnánk mi magunk és mások számára kellemesebb és hasznosabb dolgot is végezni. Mégis, nekünk ezt a kellemetlen dolgot kell tennünk. Fentről kapott kényszernek, kötelességnek és küldetésnek érezzük.

Az igazság és szeretet kapcsolatáról pár évvel ezelőtt feljegyeztem magamnak egy idézetet:

"Az igazságnak és a szeretetnek mindig együtt kell járni. Az igazság megóvja a szeretetet attól, hogy a nagylelkűségből gyengédséggé váljék, ami a tárgy iránti közömbös-ségből ered. A szeretet viszont megóvja az igazságot az igazságtalanság keménységétől, amelynek forrása a személy iránti közömbösség vagy ellenszenv. Az igazság a szeretet fénye és sava, a szeretet pedig az igazság tüze és melege."

Kedves Kollégám, Csepregi Zoltán!

Tűz, meleg és finom iróniára hajló humor van Benned. Ezért őszin-tén kívánom Neked az élesebb látáshoz elengedhetetlen fényt és világosságot; nehogy a "tárgy iránti közömbösség"-be ess... És ezért ne csak lobogj és sziporkázz, hanem légy ízesítő, erőt adó só ebben az erőtlén, tönkretett és ízét veszített egyházban! S ha majd felismeréseidért netán a népszerűtlenség, s ha a kiállá-sodért egyszer majd a szenvedés jár, akkor tudd azt Uradtól elfo-gadni hálával és örömmel.

Igaz szeretettel köszöntelek

Budapest, 1990. augusztus 24.

ifj. FABINY TIBOR